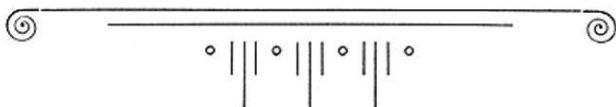

LJUBLJANSKI ZVON

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

X. Boj pri Petriču.

(23. aprila 1876.)

»... И дълго сръбциатъ душманинъ,
съ куршумъ да го поздравятъ
а пъкъ съ сабя помпаватъ!...«

Христо Ботевъ.

In počil prvi strel je! . . Turek
pozdrav je prvi poslal svoj,
za prvim drugi . . . In poljubov
svinčenih gost se vsiplje roj.

Vse vre v nasipe in obkope,
vse črno borcev kroginkrog . . .
Vihrá nad mestom prapor vstaški,
na brambo trobi bojni rog . . .

Udaj se, raja, ali béži!
Upornost svojo obžaluj!
Pokorščino obljudi novo,
zaman se s Turkom ne bojuj!

Kaj?! . . Raja strelja, raja strelja!
Na Turka strelja rob Bolgár! . . .
Grmijo puške in topovi . . .
Za bliskom blisk, za vdarom vdar . . .

Hej, vstanite, pohlevni sužnji,
 iz davnih vstanite grobov,
 vi, ki obupali ste bili,
 oteti težkih se okóv!

Vi vsi trpini, bratje mrtvi,
 vi, ki ste stiskali pestí,
 proklinjali usodo svojo,
 vi, ki ste škripali z zobní!

Ne čudiš nič se ti nam danes,
 visoki stari naš Balkán?
 Ne vidiš, kak pred rajoj svojoj
 trepeče prvíkrat tiran?

Na gospodarja strelja suženj
 in lep ž njim pleše bojni ples;
 raztrgal robstva je pogodbo. —
 Ni čudo novo to zares? . . .

»Urá! Za dušmaninom, bratje!«
 se ori krik skoz bojni hrum,
 skoz grom in dim, požar, zmešnjavo
 do turških tam bežečih trum . . .

»Urá, ti prva zmaga naša!
 Urá, današnji Jurjev dan!
 Črez petsto let naposled prvič
 zaklan je zmaj in poteptan!«

XI. Hristo Botev.

1. Na „Radeckem“.

(17. maja 1876.)

»Не плачи, майко, не тужи,
 че станалъ ази хайдутинъ,
 хайдутинъ, майко, бунтовникъ!«

Христо Ботевъ.

По Dunavu tihem bel plava labod,
 labod ní, ponosni je to parobrod —
 »Radecky« letí po valovih penečih.

Nad parnikom smeje zlat majski se dan,
 vsa v solncu leskeče se dunavska plan.
 Ob desni, ob levi cvetijo bregovi.

Črn dim se iz dimnika kvišku valí . . .
 Naprej, le naprej, saj navzgor se mudí!
 Do Vrat je železnih še daleč, še daleč.

Nemalo popotnikov danes imaš,
 nemalo blagá, ti »Radecky«, peljaš!
 Ni lahka tá vožnja ti, jeli, današnja? . . .

Na vsaki postaji, od vsake strani
 prihaja čim več in čim več jih ljudi —
 čimdalje več potnikov gnete se novih.

In v gručah po krovu sedé in stojé
 in tihoma tu in pa tam govoré
 med sabo v jeziku domačem bolgarskem.

In menijo se in kramljajo vse vprek,
 oči pa na južni obračajo breg;
 tja srca jih vlečejo vroča, kipeča.

Tja vlečejo srca na južno jih stran,
 tja, tja, kjer v oblake se dviga Balkan,
 tja, tja jim ko v sanjah vzdihujejo usta:

»O zemlja bolgarska! Kaj tam se godí?
 Kod danes spet naša preliva se kri?
 In ali zaman še bojuje se raja?»

»In res li tam zdaj že poklano je vse?
 In mesta, vasí — to požgano je vse?
 Pomagati bratom ni nič več mogoče?»

»In sužnja bo raja na veke Bolgár?
 In Turek iznova je naš gospodar?
 In padli zaman so hajduki — junaki?»

»Ne, ne! Ni mogoče! . . . Še živi smo mi!
 Po žilah se naših pretaka še kri,
 in handžarjev, pušk mi inamo še dostil . . .«

Oči jim na južno tja gledajo stran,
tja, kjer pod oblake se vzpenja Balkan —
tja vlečejo srca z močjó jih čaróbnój.

»Radecky« pa plava . . . Valí se mu dim
iz dimnika črn in se vije za njim;
kolesi lopate vrtita šumeče . . .

Nad Dunavom smeje se majski dan zlat,
na desni, na levi pa vila pomlad
z zelenjem in cvetjem obsiplje bregove . . .

In dalje in dalje »Radecky« leti . . .
Veš li, kapitan tam na mostu že tí,
kdo potniki danes številni so tvoji?

Veš, kakšne junake vse vozi tvoj brod?
Veš, kdo imenitni je ta-le gospod,
ki samozavestno se zdajle ti bliža? . . .

»Radecky« zdaj naš je, gospod kapitan!
Vi sluga ste naš! . . Vsak upor je zamán!
Jaz Botev sem, vojvoda vstašev bolgarskih!

»Tu bratov hajdukov je mojih tristo!
Borit za svobodo se, z mano gredó,
umirat gredó za svobodo očine! . .

»Mudí se! . . »Radecky« naprej! . . Kapitan!
Čimprej na bolgarsko tja moramo stran!
Na breg Kozlodujski nam vodite ladjo! . . «

In vrli »Radecky« letí in letí . . .
In tristo hajdukov na krovu stoji,
do zob oboroženih mladih junakov.

A prapor hajduški na ladji vihrá,
saj same junake »Radecky« peljá
v boj ljuti nad divje trinoge Turčine . . .

»Pri kraju! . . Tù naš Kozlodujski je breg!« . . .
In stopili z vojvodo Botevim prek
Bolgari pogumni na tla so domača . . .

In dalje in dalje »Radecky« beži,
in dim se za njim ko rep črn mu valí . . .
»Pot srečno, »Radecky«!« odmeva od brega.

2. Na Stari planini.

(20. maja 1876.)

»Ако ти кажатъ, че азе
падналъ съмъ съ куршумъ пронизанъ,
и тогазъ, майко, не плачи!

Та кога възстане робътъ,
въ редовете на борбата
да си найда и азъ гробътъ!«

Христо Ботевъ.

»O Stara planina, o Stara planina!
Poslavlja se solnce od tvojih vrhóv,
poslavlja s poljubi od trat se zelenih,
od gabrov, od smrek in od temnih boróv.

»In tudi od nas že poslavlja se danes
to solnce, tovariši, tudi od nas!
Ko jutri prikaže se zarja rumena --
kdo pač izmed nas ji bo gledal v obraz?

»Samí smo ostali! . . . Poslednja smo četa,
hajdukov junaških poslednji smo roj . . .
Kje zdaj za očino soborci so naši?
Vse mrtvo! Pogubil jih strašni je boj!

»Samí smo . . . In v boj nas spet kliče sovražnik.
V boj zadnji nemara zdaj pojdemo vsi . . .
Rog turški že trobi . . . Tovariši moji:
Bolgariji kapljo poslednjo krvi!

»Kaj mar nam življenje! V svoj handžar veruje
in v puško nabasano, v črni smodník;
v patrone zaupa in v močno pest svojo
in ljubi svobodo hajduk-mučeník! . . .«

Globoko zamisli se vojvoda Botev
v tišino večerno . . . Okroginokrog
stojijo tovariši mračni njegovi . . .
Čuj, v drugič zatrobil tam bojni je rog!

»Naprej! Za menoj bašibozukov iskat,
Čerkesov po Stari planini lovit! . . .«
In puška tam počí . . . In vojvoda Botev
omahne molčé med skalovje, ubit.

XII. Hajdukova vizija.

(Epilog.)

»За правда и за свобода!«
Христо Ботевъ.

Vrh Balkana stojim, in stojim in strmim
po Bolgariji tužni . . . Srcé me boli . . .
Handžar ostri čerkeski, nabrušeni ti,
bašibozuška puška nabasana ti
in top turški, ej dalekostrelni ti top!
Neusmiljeni vsi ste in kruti ste vi!
Ah, pokaj ste živeti pustili me pač,
mene samega izmed tovarišev vseh?
Težka môra mi danes na prsih leži,
težka žalost teži mi ubogo srcé.

Gaber grčav nad mano šumi in šušti,
vetrič rahel po vejah zelenih hliđí.
Priletí k meni vran, črni vran od nekod
pa mi sede na ramo, zakroka v uhó:
»Vidiš, vse je končano! . . . Požgane vasí,
upepeljena mesta . . . Okroginokrog
razmesarjena trupla — naš plen in naš pir!
Domovina to tvoja je, stari hajduk!
Ah, izbij si svobodo iz glave, izbij!
Trpi, nosi pokorno na vratu igó!
Raja, bratec, je raja in ni gospodar!«

In odletel je vran. Sokol siv priletí
pa mi sede na ramo, zapoje takó:

»Kamorkoli se ozreš z Balkana odtod,
glej, hajduki že vstajajo izpod gomil,
mučeniki svobode gredó iz grobóv!
Na osveto, čuj, vpije prelita vsa kri
onečaščenih žen, pomorjênih otrok . . .
In čimdalje glasneje se ori ta krik!
Kaj ne sliši jih nihče? Kaj gluha je ves svet?«

In odletel je sokol, priletel drug ptič.
Iz višav k meni orel ko blisk prileti
pa mi sede na ramo, zapoje takó:
»Ne obupaj, junak moj! Pokoncu glavó!
Tja na sever se ózri! Kaj vidiš zdaj tam?«

In ozrl sem se tja proti polunoči . . .
Kaj je to? Kaj je to? . . . Oživila je step,
oživila step ruska široka je vsa,
nedogledna in tilha in sanjava step!
Ko iz tal rastó polki nešteti iz nje . . .
Vedno več, vedno več oboroženih mož
se pomiče na jug ko na morju tam val,
ki ga žene vihár do bregov, do obal . . .
Kakor listja in trave borilcev je teh!
Je Igór li iz groba stoletnega vstal,
ali slavni Olég, al junak Svjatoslav?
Ni Igór, ne Olég niti Svjatoslav to --
beli car je, ki polke je svoje sezval
pa jih vodi na jug na pomoč, na Balkan . . .
Vedno bliže in bliže jih vidim . . . Sedaj
že veslajo prek Dunava tihega tam!
Bajoneti leskečejo v solncu se že
in topovi grmijo in puške povsod . . .
In bojišče pokriva siv dima oblak.
Iz oblaka pa bliska se blisk na blisk,
hej, in strele ognjene že krešejo se!
To je boj, to je boj, da se trese Balkan!
In na levi, na desni smrt strašna kosí . . .
Kakor trava po travniku padajo mi
drug za drugim borilci tam mrtvi na tla . . .
Kaj je smrt? Ah, junak se ji v lice smeji,
za svobodo se bratovo sveto bori . . .

Le naprej, le naprej! . . . Padla Plevna je že . . .
 A sedaj čez Balkan! . . . Ko božični vihar
 čete hrabre deró in po sóteskah mró,
 pokopane pod zámeti snežnimi tam.
 Kaj zató! Kaj je Šipka? Nič! Kepa snegá!
 Raztopili topovi so ruski jo že . . .
 Le naprej za sovražnikom dalje na jug,
 kjer Maríca šumí, proti morju hití! . . .

Slava, slava! Urá! . . . Turški zmaj je na tleh.
 In na prsi mu stopil kazak je junák
 in prebodel mu s sulicoj ostroj srcé . . .

In moj orel ponosno peruti razpnè
 pa se dvigne v višave nad temni Balkán,
 nad svobodni, visoki slovanski Balkan . . .

A. Aškerc.

Pripomnja. Posamezne dele teh rapsodij naj si sestavi sedaj čitatelj po kronološkem redu.

Viri. *a)* Захария Стояновъ: Записки по българскиѣ възстания (1870—1876). (Tri knjige, po 534, 389 in 352 str.) Sofija in Ruščuk. 1894, 1888 in 1892. — *b)* Ст. Займовъ: Василь Левски. Sofija 1897. (192 str.) — *c)* Ст. Займовъ: Миналото. Sofija. 1895 (227 str.) — *č)* Д. Страшимиров: Христо Ботевъ, като поетъ и журналистъ. Plovdiv. 1897. (334 str.) — *d)* З. Стояновъ: Христо Ботевъ. Ruščuk. 1891. (473 str.) — *e)* Ст. Бобчевъ: Русско-турска война. Plovdiv. 1898. (167 str.) — *f)* Димитровъ: Освобождението на България презъ 1878—78 годъ. Sofija. 1899. — *g)* В. Верещагинъ: На войнѣ въ Ази и въ Европѣ. Moskva. 1898. — *h)* Ботевитѣ стихотворения. (Pesmi Hr. Boteva.) Kústendil 1901.

Vse te knjige se dobijo v knjigarni (»Pčela«) našega rojaka, g. Alojzija Bezenška v Plovdivu (Philippol). Princa Borisa ploščad. —

A. A.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

II.

Zunaj se je že gnetla pisana množica iz ulice v ulico in šumelo in vršelo je po mestu, kakor bi se valil hudournik z gore v dolino, ko je stopal komtoarist proti tovarni, ki je bila na drugem koncu mesta. Ni se brigal za vrvenje okoli sebe. S sklonjeno glavo je hodil mimo prodajalnic in kavaren, le včasi je povzdignil oči, pogledal okoli sebe kakor v sanjah ter jih zopet povesil. Ko je došel pred tovarno, se je nekoliko ustavil, pogledal visoko poslopje, kakor bi ga bil videl prvič, ter nato naglo vstopil skozi stranska železna vrata.

V komtoarju so bili že vsi na svojih prostorih. Peresa so škrkala, nekoliko plešastih glav je bilo nagnjenih nad debele, velike knjige. Toda nihče se ni ozrl.

Robert je pogledal na uro, ter zapazil, da je zamudil že celo četrt. Naglo je slekel površnik ter sedel k svoji mizi.

Komaj pa se je pripravil k delu, že se je zgodilo nekaj nenavadnega. Začutil je, da se glave navzočnih komtoaristov druga za drugo obračajo proti njemu. Čutil je njih poglede na sebi, ne da bi se bil ozrl. In ti pogledi so ga pekli in skeleli, kakor žerjavica. Nehote se je prijel za glavo, kakor bi hotel to žerjavico otresti raz sebe. A v tem hipu se mu je glava obrnila po sobi, in res — komtoaristi so ga gledali kakor prikazen z drugega sveta, kakor ne bi ga bili še nikdar videli, a vendar je med njimi sedeval že dober mesec dni. Kaj neki imajo? Ali je to tako čudno, da se je zakasnil za nekoliko minut? Ali je morda umazan?

Naglo je stisnil glavo med rame ter začel delati. Toda v tem hipu je nekdo svojemu sosedu na spodnjem koncu sobe nekaj zašepetal ter se pri tem polglasno zasmel. In odgovoril je drugi, vmešal se vmes tretji, in nastalo je sikanje od mize do mize. In to sikanje bi bilo razburilo vsakega, kaj šele človeka, kakršen je bil Robert Z.

Njegov sicer blede obraz je pordel, žile na sencih so se napele. Vedel je, da to sikanje velja njemu, toda vedel ni, čemu in zakaj. Nemiren se je premaknil na svojem sedežu, obrnil se ter pogledal po svojem površniku, ki je mirno visel na klinu. In zdelo se mu je, da bi ga ta površnik edini lahko rešil iz teh muk. Ponj bi se iztegnil, oblekel ga ter bežal ž njim skozi duri na prosto, ven, daleč tja iz mesta! Da bi le bil blizu njega, da bi le mogel vstati ter ga obleči! Ali neka čudna moč ga je tlačila na stol, sedel je na njem kakor prikovan. In pero je trdo stiskal med prsti, kakor bi mu hotelo zbežati. A v glavi mu je šumelo, kakor bi se mu bile pretrgale žile in bi se mu bila razlila vroča kri po vseh mišicah.

Kaj neki imajo? In zopet je čutil, kako se je vnovič nekdo obrnil proti njemu. Kaj, ko bi jim tudi on pokazal, da jih zna tako nesramno gledati, da jim zna vračati te skrajno žaljive poglede? Da, to bi bilo najbolje!

In izkušal je ter se obrnil po sobi. Dvignil je glavo ponosno, a komaj se je ozrl, že je iskal z očmi svoj površnik. Moj Bog, da bi le mogel uiti tem blaznim ljudem! Iz njih oči je sijala lokavost, je štrlela nesramnost, je brizgalo vse ono, kar je on zaničeval, te oči so bile morje vse nečednosti, ki se je valila po njih umazanih dušah, vse navlake, ki je bila nakopičena v njih srcih. To so volkovi, ki preže na svoj plen . . . a pri vsem tem so njih pleše čestitljeve, na njih temenih ni sence greha, ki je okužil njih notranjost!

O, da bi jim mogel ubežati!

Njegova stiska je priklopela do vrhunca. Kakor izteza potapljač se človek roko svojo po najšibkejši bilki, da bi rešil borno življenje svoje, tako je iztikal v tem hipu Robert koprneče po neki opori, ki bi ga rešila teh neznosnih ljudi. — Ali nikjer ni bilo rešilnega čolna, da bi ga dovedel v mirno pristanišče. Resignirano je uklonil glavo ter začel pisati. Toda roka se mu je tresla, črke so mu bile trde in okorne kakor učencu iz prvega razreda, številke zveržene brez vsake prave oblike. Silil se je, silil, s trdno voljo je hotel premagati sam sebe, hotel se je postaviti visoko nad one vsakdanje, blebetave in ničvredne ljudi, ki so posedali ž njim v istih prostorih, s katerimi je moral dihati isti vzduh. Da, isti vzduh! Kako mu je bil zdaj ta vzduh zoprni! Kakor bi plavalo po njem nekaj nečistega, nekaj gnusnega, kar se je razširilo po njem iz okužene notranjosti njegovih sosedov. In ta vzduh je silil v njegovo grlo ter ga dušil, da so se mu napele žile na vratu. Ali je to hudobje! . . .

V tistem hipu je vstopil principal. Na njegovem obrazu je svetilo izmed bleščeče masti dvoje majhnih, sivih oči, ki so zrle lokavo in potuhnjeno. Na širokem rjavem telovniku se je tresla težka zlata verižica, ki se je v sredi delila na dva dela ter segala do desnega in levega telovnikovega žepa. Kadar se je prikazal ta človek pred Robertom, vselej se je moral spomniti svojega očeta. Prav take lastnosti, take strasti, navade in navadice so čepele v tej naduti kepi, so se plodile tam za onim širokim, že nagubanim čelom.

S cigareto v ustih se je počasi bližal Robertu. Njegova desnica se je tiščala na hrbtu kakor kepa sluznega mesa, z levico je semtertja potegnil cigareto iz ust ter zraven puhnil oblak sivega dima proti stropu. Okoli obilih usten je krožil smehlaj, ki si ga ni mogel raztolmačiti živ človek. Bil je tak, da si ga smatral lahko za porogljivega, prisiljenega, dobrohotnega, ljubeznivega, kakor se ti je sploh videlo. Robert ga ni premostrival, vedel pa je, da mu je zoprn, zoprn do skrajnosti.

Ko se je tako mož bližal Robertu, bil bi ta najrajši vstal, stopil mu korak nasproti ter dejal: Slišite, vi gospod principal, vi ste jako neznosen človek. Žal mi je, da vam moram služiti! In še take ljudi imate okoli sebe! Same cepce, a vendar se jim bere na obrazu, kako vas težko prebavljajo. Le glejte, dozdam se se vsi pečali z mano, z mojo osebo, zijali so me ter me secirali na drobno in debelo, a zdaj, ko ste vstopili vi, so vsi otopeli, kakor bi ne bilo drugega na svetu nego vas. Kaj mislite, za koga vas smatrajo? Eh, ne bodite no — vampir ste jim, vampir! Sicer bi vam moral biti hvaležen, da ste me oprostili njih budalastih pogledov, toda povem vam naravnost, da ste mi vi še mnogo bolj neznosni nego oni . . . Tako bi mu govoril, da, kar vstal bi in mu povedal v brk, da bi vedel, da nismo vsi stroji, da smo ljudje, živi ljudje, ljudje iz enakega, ako ne iz boljšega soka nego on.

Take misli so kakor blisk šinile skozi Robertove možgane. Bog vedi, kako se je to zgodilo. Dozdam se mu je videl principal še dovolj prebavljiv, dasi ga je nehote spominjal očeta, toda v tem hipu, kar mimogrede se mu je izpremenil v tako počast, da ni mogel več najti na njem čiste polti . . .

»Res, ljubi moj gospod, kaj sem vam hotel povedati? — Aha, no, povedati vam moram naravnost, da ste počasen delavec, hm, zraven pa še nezanesljiv. Glejte to-le! Kaj je to?«

Principal je govoril še vedno s smehlajem na ustih ter listal po glavni knjigi, ki je ležala pred Robertom. Ko je našel dotično napako, se mu je režal v obraz ter nadaljeval počasi, sikajoč:

»Saj bodeite razumeli, kaj ne da? Takemu delavcu se ne more dati toliko kot drugemu. Odzdaj vam moram odtrgati mesečno pet goldinarjev. Saj je tako, kaj ne da? Sami gotovo spoznate, da mora biti tako!«

Robertu je šumelo po ušesih, kri mu je plula k srcu in temnilo se mu je pred očmi. V tem hipu mu je stopila v spomin podstrešna njegova soba, njegova žena, njegovo dete. Spomnil se je, čemu bi vse potreboval teh petih goldinarjev, videl je, kaj si bode morala pritrirati njegova družinica, ako jih ne bode. Nevede je zagrabil za sedalo svojega stola ter se šumno premaknil.

Principal je za hipec prebledel ter odskočil. A takoj mu je zopet zakrožil smehlaj pod redkimi brki. Uvidel je bil, da se pred njim sedečega moža nikakor ni treba bati, da mu lahko brez skrbi priloži še drugo zaušnico. Kvečjemu bode zopet zaropotal s stolom, a potem bode uklonil glavo kakor jagnje ter nastavlil vdano svoj mehki tilnik.

»No, no, ne tako hudi, gospod! Saj spoznate sami, da je res, kar sem vam moral povedati. No, no, ako se pa seveda ne popoljšate, ako vas ne bom mogel rabiti, saj veste, no, tedaj si bodeite pa poiskali drugod kaj primernega. Eh, moj sinček, svet je velik!«

Robert se je ozrl nanj z velikimi, začudenimi očmi kakor dete na prvo igračo, ki so mu jo dali v roke. A takoj se je zavedel in strah se je izcimil iz začudenja. Toda le za hipec. Takoj je zopet zrlo njegovo oko, kakor ne bi se zavedalo stanja, v katero je bil pahnjen njegov »jaz«.

Principal pa je stopal od mize do mize ter postajal pri tem in onem. Z vsakim se je razgovarjal strogo o tem, kar je spadalo v področje dotičnika, ter pri tem nekako čez ramo navzdol gledal nanj, ki je s pritajeno lokavostjo razkladal številke ter si mislil prav na tihem: vrag te vzemi! Nobena glava se ni tačas več obrnila proti Robertu; sam zase, neopažen, z napol mežečimi očmi je čepel na svojem stolu, težko dihal ter črtal s peresom po označenih rubrikah. Pero mu je bilo težko, da, težko kot kol, ki se ne da vrteti med tremi prsti. Vrag bode delal v takem stanju! Stiskal je pero bolj in bolj, a kolikor se je bolj mučil, toliko hitreje se je vtihotapljal krč v mišice njegove roke, dokler mu ni hipoma odrevenela, da mu je pero zaropotalo po mizi.

Tedaj se je pa principal zopet z onim stereotipnim smehlajem obrnil proti njegovi mizi ter dejal:

»Kaj sem ravnokar pravil? Vidite, saj morate spoznati sami! Zastonj vas ne morem plačevati!«

Odšel je v drugo sobo ter priprl vrata za seboj.

Vsi so se nekako oddahnili in več se jih je takoj zopet obrnilo proti Robertu. Nekdo pa je dejal polglasno:

»Ali je osel ta mož! Bogat od doma, pa se da strojiti tujim ljudem!«

Robert je zardel. Aha, to je torej bilo! Zvedeli so, Bog vedi kje in kako, da je edini sin premožnega očeta, zvedeli gotovo tudi, da se je oženil iz ljubezni ter da zdaj strada in se ponižuje zaradi svoje ljubezni. Tak človek je seveda nekaj posebnega, vreden je pač, da ga ogledujejo od nog do glave, ali ima tudi človeško podobo, ali nima morda na sebi znakov, ki bi ga uvrščali med kaka druga bitja. Zato so torej zijali ves čas vanj kakor v zverinjaku v kletko, ki se za njenim omrežjem valja tuja, dozdej nepoznana zver. —

Toda Robertu je hipoma odleglo. No, ako je samo to, zaradi česar zijajo vame, tedaj ni vredno, da se razburjam. Nad takim počenjanjem moram biti pač vzvišen, si je dejal pri sebi in poskusil se je celo nasmehniti.

Krč v roki je nekoliko ponehal, in Robert je prijel ročno za pero, ki je v istem hipu naglo zdrselo po knjigi.

Iz sosednje sobe pa se je slišalo suho prhanje principalovo, vedno enako, v rednih presledkih.

* * *

V tem, ko se je to vršilo v komtoarju, je nekdo potrkal na duri podstrešnega stanovanja Robertovega. Bilo je okoli desete zjutraj, in Metoda, žena Roberta Z., je vprav oblačila dete, ki je dozdej sedelo in vpilo v sami srajci na tleh pri malem ščedilniku. Posadila ga je vprav predse na ozko mizo, in dečko, videč, da se godi ž njim nekaj posebnega, je umolknil ter veselo krilil z rokami po zraku. Semtertja je zaceptal z debelo nožico, takoj nato z drugo ter se zraven smejal, da so se mu videli drobni, gosti zobje. Bil je čvrst deček, rdeč in debel, da ga je bilo veselje gledati. A nekaj posebnega je imel še na sebi. To veliko, modro, sanjavo zročje oko je bilo že zdaj resno, je bilo zamišljeno, njegov pogled je plul nekam tja daleč, daleč, kakor bi tam v nedogledu zrl nekaj lepega, večnega, kar ga vleče k sebi, kar ga vabi in mu prijazno namiguje. Vsak, kdor je videl kdaj ta pogled, si ga je moral zapomniti, da se mu ni izbrisal več iz spomina.

Metoda se je odzvala trkanju s poltihim glasom. Pri tem je nemirno skomizgnila z rameni ter postavila malega Svitoslava na noge.

Na pragu se je pojavil — Alfred.

Bil je mnogo starejši nego pred nekaj meseci in njegove čeljusti so bile popolnoma brezzobe. Drugače je bil neizpremenjen, celo njegova obleka je bila vedno enaka.

Pozdravil je kratko in naglo, pogledal Metodo hlastno z enim samim motrečim pogledom, a takoj nato je sedel na bližnji stol, ne da bi bil čakal ponudbe.

»Truden sem, dovoli, da malo sedem!«

Ona ni odgovorila ničesar.

»Že nekaj dni si me ne upaš nič več prav pogledati, Metoda? Kaj sem ti storil?«

Njegov glas je bil mehek in obraz se mu je nabral pri teh besedah v otožne gube.

Zopet nič odgovora. A videti je bilo, da niso bile njegove besede brez vpliva nanjo. Roke so ji nervozno švigale semtertja, ko je pospravljala po mizi, ki je bila zašla v nered, ko je na njej oblačila dete. To je opazil Alfred, a dejal je malomarno:

»Tudi prav, ako nisem vreden odgovora! Sicer pa, ali veš kaj novega? — Čul sem, da niso z Robertom nič kaj zadovoljni!«

Sedaj ga je pogledala v obraz, njen pogled je bil plašen, hkratu vprašujoč. Toda kakor bi se bila nečesa domislila, se je obrnila od njega ter molče delala dalje.

Tedaj je pa Alfred vstal ter stopel proti njej. Iztegnil je desnico, da bi jo položil njej okoli pasu. Ona se je obrnila ter dejala hlastno, proseče:

»Samo danes me pusti! Samo danes!«

Alfred je osupnil.

»Čemu te burke?« je hotel reči, a besede so mu zastale na jeziku. Na njenem obrazu se je pojavil izraz, kakršnega še ni videl na njem. In ta izraz ga je poparil, da je storil, česar bi sicer ne bil storil nikdar. Obrnil se je, vzel klobuk ter dejal:

»Z Bogom! Danes si slabe volje, pa drugič! . . .«

Ko so se zaprla vrata za njim, je omahnila Metoda na stol ter si zakrila oči z dlanmi. Mimo njene duše pa je stopal živo in jasno prizor, ki ga je doživela danes zjutraj s svojim možem. In ta prizor ji je silil solze v oči in kesanje v srce. In trepetala je, kakor bi ji skeleč mraz rezal ude, kakor bi bila mrzla nočna sapa hipoma potegnila preko njenega znojnega čela.

A vmes so ji še vedno zdajpazdaj udarjale na uho besede Alfredove: Danes si slabe volje, pa drugič!

»Ne, ne, nikdar več — nikdar več,« je parkrat vzkliknila glasno, da je Svitoslav, igrajoč se v kotu, zvedavo pri vzdignil glavico in začuden pogledal mamico.

A ona se je sama vselej ustrašila svojega glasu, ki se je suho razlegal po skromni kuhinji. In zdelo se ji je, kakor bi ji vselej na njen vzklik »nikdar več« odmevalo porogljivo »pa drugič«.

»Ne, ne, nikdar več!«

»Pa drugič! . . .«

(Dalje prihodnjič.)

Iz bosanskega perivoja.

VI.

Bleda žena, kaj drhtiš?

Ogenj ti v očeh pojema,
lice s solzami rosiš . . .

Srce meni je bolnó,
kaj bi jadona ne plakala,
v grob me kmalu poneso.

Vsega majka kriva je.

Za Mijata, za hajduka
lani me udala je.

Vso noč krade, dan prespi,
v dar haljine mož mi nosi,
a na njih črni se kri.

VII.

Konja jezdi Turek Hasanaga
po koruzi, zéleni livadi.
Poči prazna puška iz zasede
pa zadene Turka Hasanago
pod koleno na junaško čelo.
Mrtev pade Turek Hasanaga,
mrtev pade, živ domov priskače.
Tam lovita dva odrta hrta,
ulovita pisana dva zajca;
nese jajca mu kokoš pečena,
pevajo mu v loncu petelini.

C. Golar.

Svatopluk Čech.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Voborník. (Litomyšl.)

(Konec.)

leta 1874. je prinesla mala pesem »Na lodi vystěhovalců« (Na barki izseljencev) kal misli, ki se je polagoma razvijala in razjasnjevala, dokler se ni izpremenila v velikansko delo, kakršno je »Evropa« (1878). Pesem je provzročila osuplost nad nečuvnimi, grozovitimi dogodki zadnje vstaje v Parizu. Ladja »Evropa« pelje v prekmorske kraje javnemu redu nevarne in nasprotni ljudi, prevratne duhove, komunarde. Naslov ladje nam naznačuje, da je takšnih opasnih drož vsa Evropa polna. Tu ni samo divja druhal, ampak ondi se tudi nahajajo idealisti in pesniki, ki napovedujejo povratek zlatih časov, če zmagata dobrota in ljubezen. Prevladala pa je maščevalna druhal in vsa ladja je zapadla v pogubo. Pesniško svarilo Evropi.

Ali na tej ladji ni bilo Slovanov. Slovani jadrajo sami, vselej napadani od sovragov. Huje nego vnanji sovražniki razgrajata med Slovani notranja sovraga: nesloga bratskih narodov in nihilizem. To opisuje pesem »Slavie« (1882). Motiv zanjo je dremal v pesmi »Zimní noc« in v Živsu«, zlasti v idejah, katere je vcepil pesniku njegov oče.

Ob taki vzgoji pesnikove mladosti in ob takih knjigah je bilo morda neizogibno, da se prikaže pri pesniku med priljubljenimi snovmi tudi zgodovinska snov. Pokazala se je pač, toda ne na prvem mestu, niti v obilem številu. Med pesnikovo dušo in med zgodovino so se ulegle deloma sence, deloma pa tudi njegov demokratično-politični duh, ki se krepko oprijema narodne sedanjosti in ki mu je pretrgal krepkejše stike z romantiko minulosti. »Doba naših kraljev je bridka radi njihovega tujeljubja«, piše v »Nových písniích«. »Najslavnejša doba je husitska doba«. V tem zmyslu je pričel s proslavljanjem husitskega slovesa in zmagovalne sile v pesmi »Husita na Baltu« (1868). Isto temo ima pesem »V buřáně« (1879). V obeh umira osivel husitski vojskovodja, razloček je le ta, da je v prvi pesmi vojskovodja zmagujočih, v drugi pesmi pa premaganih Husitov. Bili niso več idealni bogoborci, temveč so ponižali plemenito vojno v krvav in roparski obrt in zato so padli. Pesnik ni izbiral niti v priljubljeni mu snovi samo svetlih barv, ampak jih je pomešal tudi s temnimi in senčnimi, pravico in resnico pa vselej odkril.

Nedopovedljivo lepo je razslavil Čech husitizem v pesmih »Žižka« in »Výlet Broučkův do XV. století«. Kako visoko se je povzdignil svobodni duh ondašnjega krivoverstva, to je ovekovečil pesnik sijajno v »Adamitih«.

»Žižko« opevati je bilo v onih letih jako priljubljen ideal. Svatopluk Čech si je izbral iz njegovih doživljajev samo en prizor (Rokycana preprosi Žižko, da ne kaznuje Prage) in samo en boj (v »Izletu do XV. stoletja«, boj na Vítkovu). Nobeno izmed obeh del ne name-rava zgolj revokacije preteklosti, marveč tudi нравno idejo. Hanuman pravi v enako imenovani Čechovi pesmi: »Kakor Žižka — hočem tudi jaz krotiti svoj gnev. Z najlepšim lovorjem kitim svojo glavo, z zmago samega sebe«. In če opisuje pesnik boj na Vítkovu in takratne Pražane, hoče s tem le sedanjim Pražanom dokazati, kako so se Čehi predrgučili proti svojim prednikom.

Med najmenitnejše Čechove in vobče češke pesmi prištevamo pa »Adamite« (1873). V teh je ustvarila Čechova obrazilna moč pesniško veličastje v plastiki in barvah, polno prelestnih opisov in ginljivih prizorov, kakršnega ni bilo pred njimi. Čech si ni izbral Adamitov samo radi ugodne prilike, da ohrani svoji obsežni domišljivosti ne-omejeno prostost, njega je zanimalo bistvo adamitskih nauk in njih razmerje do one dobe. Žižka je bil pravi kristjan, a ves drugačen je bil v primeri z njim vodja adamitske sekte. Daleč naprej je prehitel svojo dobo, seveda s pomočjo starejših nauk, vzetih na pr. iz gnosticizma. In to je prešinito, kakor si mislimo, pesnika docela. To, kar razlaga Adam, ni sicer, zgodovinsko dokazano, to je samo pesnikova izjava, čigar mišljenje in nazori so se strinjali z namišljenimi nazori začetnika adamitske sekte. Učenci se radi odstranijo od nauk svojega učenika ter jih popačijo, materializirajo. Adam ostaja med svojci osamljen s svojim naukom, motri minljivost vsega, trpi v svoji duši in samo on se za vse pokori! Adam je oseba byronske vrste in redka v češki poeziji.

Nadalje je enaka oseba »Václav z Michalovic« (1880). Ako zastopa in predstavlja Adam slavo najsmelejše visočine češke misli, znači Michalovic sramoto in boleost najzaničljivejšega propada češke slave in časti. Michalovic, potomec imenitnega rodu, čigar plemeniti oče je izkrvavel na morišču, je bil v otroških letih odnesen v samostan, kjer so ga vzgojevali za zaničevalca češkega očetovskega duha. Izprebujen po knjigi, bi rad otrešel s sebe samostanski jezuitški jarem, toda zaman! Pesem je sicer podobna nekoliko sijajnim vzorom drugih pesnikov, vendar je popolnoma izvirna. Michalovičeva

duša je pesnikova duša; vse to je on čutil v sebi v konviktu; v praškem konviktu je našel in sestavil celo prizorišče za pesem. Češkega kraljevsta zgodovina sicer ni Čechu nikdar ugajala, vendar si je izbral tudi iz nje za enkrat snov. Zaslugo za to ima seveda okoliščina, da je to bila blagosrčna deva, milostiva princesinja (v Čechovi domišljiji znak, ki prav izjemno priporoča osebo), od svojega naroda ljubljena, slavljenja in opevana »Dagmar« (1883). Pesnik si je osnoval zanj prilično pesem na temelju danskih narodnih pesmi, a prepričal se je kmalu, da je to zelo težavno. Ni bilo dovolj dejanja. Svoj smoter pa je vendar le dosegel: Vrla hči kraljevine češke je oslavljenja poetično. Prvi spev pesmi ne izgubi nikdar svoje izredne veljave.

Po »Adamitih« je zašel pesnik prav blizu k byronizmu. Če je šel k svoji »Otrokyni« ali »Kandiotkam« čez Puškina (Bachčisarajski fontan) in če ima Michalovic nekaj iz Lermontovega »Meniha«, tedaj je »Anděl« (Angel) tem bolj soroden ž njegovim Asraelom. Toda Byron je po svojem »Kajnu« in po svojem epu »Nebo in zemlja« toliko množico pesnikov privedel k sv. pismu, da je moral tja priti tudi Čech sam. On pa si je izumil docela novo idejo, zajeto iz svojega versko-filozofskega nazora. To idejo zastopa demon. V njej se zopet nahaja nekaj gnosticizma kakor pri »Adamitih«. V poetičnem oziru pomeni »Anděl« najognjevitejši vzmah Čechove domišljije, najdovršenejši izraz misli, katere so kakor mojstrska slika v krasnem okviru, ovenčane z izbornimi stihii.

Dve pesmi sta še, kateri sta sad enakega vzleta mladostne domišljivosti: Morska fantazija »Bouře« (Nevihta), nenavadno živahno in dramatično ustvarjena pesem na temelju pripovedovanja starega mornarja, in »Snové« (Sanje) (1872), mičen ciklus sličic, kakršne so se po vrsti sanjale ljudem različne človeške starosti. Posameznih malih pesmic je napisal Čech jako mnogo, omenimo samo legendo »O původu skřivánka« (O izviri škrjančka), »O původu sněženky« (O izviri dremalčice), »O králi Ječmínkovi«, pesem »Svlačec« (Slak), »Váda květů« (Spor cvetov), »V pytevň« (V anatomični dvorani) ter odo, posvečeno Calderonu, za katero je dobil častno nagrado iz Španije.

V tej prvi periodi svojeja pisateljvanja (1864—1884) je napisal Čech tudi obilo povesti, humoresk, feuilletonov in raznih načrtov. Bila je to doba češčenja, zlasti krasote. Tu je treba proučevati Čecha kot umetnika, stilista in literata. Ako bi Čecha ocenjevali po tej periodi, smeli bi ga smatrati pred vsem za epika, kakor

je na Češkem navada. Če pa preudarjamo celotno pesnikovo delovanje, tedaj pa moramo odstopiti od takega nazora. Kdor vidi v Čechu pred vsem in edino epika, ta ni prebavil vsega Čecha. Pač pa je istina, da se šteje k prvim češkim epikom. Lirika je pri Čechu v enako razsežni meri, kakor je epika. Lirika, in zlasti moderna lirika, je primerna shramba izpovedi celega človeka kakor roman.

Čech je pa tudi položil v liriko vse: veselje in boleč svojega srca, veselje v življenje, v lepoto sveta, svoje bolečine radi nasprotja med pametjo in srcem, med vero in dvomom, narodove bolečine, domoljubne težnje, tožbe in tarnanje, kletve in molitve; lirika mu je oltar, na katerem je daroval in zažigal kadilo vzvišeni trojici: krasoti, dobroti in resnici. Radi tega je ta lirika zelo raznolika. Vendar pa, ako jo ocenjujemo v celoti, je strogo ubrana in skladna, kajti ona izvira iz duha, vdanega resnici, je simbol značaja, izpovedi pesnikovih, ki ni smatral pesništva za igračo domišljivosti, marveč za dokaz notranjega delovanja takega človeka, kateri je bil več nego drugi obdarovan z duševnimi močmi, kateri je zmožen sam sebe naravno oplemeniti in izpopolniti. Oni izpopolnjujoči notranji proces je temeljita snov ter dobrotljivo seme vsega delovanja Čechovega. In to je njegov najplemenitejši znak, znak pristne vrednosti.

Že v prvi periodi se je prikazovalo pri Čechu neko svojstvo, ki se je venomer razvijalo, dokler se ni vzbudil v pesnikovi duši prevrat in s tem prehod k drugi periodi — k ironiji namreč. — Ironija je drugi znak Čechove Muze, prvi znak je bila ganljivost spominov. Tu je razvidna dvojna duša. Prva, ki plameni, veruje, upa, hvali in tolaži, druga pa, ki prvo ohlaja, brzda ter se roga njenemu navdušenju, njeni gorečnosti. Recimo, da je v pesniku angel, a je v njem tudi škrat. Angel mu razkazuje vznesene reči, škrat mu pa kaže vse, kar je malenkostno, abotno, bedno, revno, bolno in sploh ničevno in puhlo. Kadar se s tem dotika pesnikovega srca, se poraja gnev in burja, patos; kadar se dotika uma, iznika pesnikov zasmeh. Kjer pa pesnik združuje oboje ter s svojim idealizmom objema racionalista in romantika, ondi izvira pri njem najiminitnejše razpoloženje misli — filozofski humor.

Leta 1884. je dejal pesnikov škrat angelu: Kaj s teboj? Glej, svet je zanikaren! Rekel je pesnikovi navdušenosti: Kaj je s tvojim historizmom in krasoto? Svet je poln laži in tvoja domovina plava v njih. In pesnik se je stresel ter rekel: »Moje petje, ki je proslavljalo nizka dejanja, ki je polagalo veličastvo in rajska čuvstva tja, kjer smrdi blato in kjer zeva praznosta, potihne kmalu. Le tebi, resnica,

naj služi moje prihodnje življenje«. (Pesem »Pravda« (Resnica) na str. 63.) In zdaj pričinja pesnik najpoprej resnice iskati, namreč pred vsem resnice poznanja in življenja. V istini najde povsod in povsod le hlímbo, lokavost, lažnivost, puhlo besedičenje. Pogleda celo v svoje lastno srce ter trga iz njega neusmiljeno vse, kar je le količkaj podobno ošabnosti, samoljubju, slavi, puhli frazovitosti. Odrekel je celo samemu sebi lovor pravega pesnika, nalašč se je ponižal pred svojim umetniškim idealom, da le dobi močen temelj v svoji duši za resnico in dobroto. Tako se vglobi v misli o človečnosti, da se mu že maje vera, ali so narodnostni boji potrebni ali ne. (»Nové písně« 1888). Iz takih občutkov se je rodila vrsta pesmi in prozaičnih del, ki ustvarjajo tendenčni, satirski, svarilni in poučni oddelek njegovih spisov. Stopil je popolnoma na tla realnosti, zazrl je ogromno njivo, razmandrano in nelepo, kup hudobij, in vendar ni obupal, temveč se je lotil z veseljem napornega dela.

Pred vsem je zasmešil ves človeški svet v pesmi »Hanuman« (1884) ter pokazal prizore iz njegovega civilizovanega, državnega in uniformiranega življenja v zrcalu basni: vse je smešna opičja komedija. To je najboljša Čechova satira, zato ker ima vsečloveško vsebino in konkretno obliko. Svojemu narodu je povedal pesnik v obraz grenke resnice (»Pestré cesty po Čechách«, (Potovanje križem Češkega), največ pa v politični alegoriji »Písně otrocka« (Sužnjeve pesmi) (1894), ki je imela zdramiti čuvstva sramote ter provzročiti, da Čehi nastopajo v javnosti pogumneje. Toda narod je to alegorijo drugače pojmlil in umeval. Slišal je v njej sicer ostro besedo, a mislil je, da je napisana na drug naslov, in se je s tem zadovoljil. Pesem se je zakoreninila v socialnih krogih, socialnih čuvstvih in je dočkala že 28 izdanj. Jedro te pesmi je pojasnil Machar: »Najhujše naše suženjstvo ni tuji jarem, temveč domači. Nimamo niti svobodne besede, vzgoje v duhu svobode pa tudi doslej še nimamo. Pišemo stihe proti suženjstvu, toda sami se posužnjujemo. Naše suženjstvo je notranje«. (Fcuilletony). »Pesmi sužnjeve« so pridobile češko delavstvo za narodove težnje, in to je pomenljiva pesnikova zasluga. Tudi to je povedal Machar. Iz tega uvidevamo, da ni razmerje »Moderne« do Čeha tako mrzlo in tuje, kakor govore nekateri v »Moderni«.

»Praško bolezen« je izborno opisal pesnik v satirski basni »Kratochvilná historie o ptáku Velikánu« (Kratkočasna dogodba o ptiču Velikanu). (1890). Treba je, da osramočeni priznamo, da se je pesmi očitala nejasnost in s tem se je kar brez vsega

zavrnila. Rad bi ob tej priliki pojasnil pesem, a zato ni dovolj prostora. Glavna sentenca in jedro satire je: Vse življenje ljudi je gorostasna budalost. Slovstvu, pesnikom in vobče umetnikom se je zasmejal Čech v fini satiri »Výlet Broučkův¹⁾ na měsíc« (1885), (Izlet Bročkov (Kebrčkov) na mesec) ter v nebrojnih povestih, izmed katerih zasluži »Kandidát nesmrtnosti«,²⁾ da ga omenimo prav posebno. V tej satiri je odkril Čech zanimivo vrsto češke mladine ter njeno bolezen: donquijotstvo Parnasa. Čech je pravi umetnik v opisovanju realnega življenja. Že v pričetku svojega pisateljstva je našel dokaj povsem novih praških značilnih figur. V tem mu služi Neruda za vzor. Tako nam opisuje izvrstna povest »Pan Bolehlav a jeho svět« (1871) (Gospod Bolehlav in njegov svet) češko laži-svetobolje, žalost tistih, po zaslugi dovolj nečislanih »veleduhov«, pravzaprav nevečnih človečkov, navzlic temu pa skrajno ošabnih, da je takšno njihovo vedenje že skrajno smešno. »Liškovický pán« je zastopnik češkega snobizma,³⁾ in čez vse mična ter nedosežna povestica »Jestřáb contra Hrdlička« (1876), v kateri analizira na neprekosno poetičen, fino ironičen način človeštvo. To je klasična povestica, edina svoje vrste; tragedija poetične, sanjave duše, katero so iztrgali iz njenega življa ter postavili na široko cesto surovega življenja, kjer mora usahnuti.

Kar pa se tiče namere Čechove satire, je sicer najprej naperjena proti obstoječim razmeram, proti sedanjim stanovom, vendar ne izgubi na svoji vrednosti in bridkosti tudi v poznejših časih ne, kajti napake ne izginjajo in se ne manjšajo med ljudstvom. Izmed napak in hib človeških jih je zastarelo doslej uborno malo.

Naposled pa naj opozorim še na dve pesmi, v katerih je iskal Čech sinteze svojega Fausta, vso svojo moč. Prva je »Šotek« (1886) (Škrat), nekaj Fausta, nekaj »Labyrinta slave«. ⁴⁾ To je slika boleznega razpora v pesnikovi duši, prvi orjaški poskus po najvišjem smotru. To je obsežna kompozicija, ki ima v štirinajstih oddelkih jako bogato vsebino. Drugi poskus so bile »Modlitby k Neznámému« (Molitve k Neznanimu) (1896), pesem, ki stoji na najvišji stopinji Čechove poezije. Tukaj je že škrat popolnoma premagan, pesnikova duša se je znašla ter dopolnila. Na vrhuncu je ta pesem

¹⁾ Brouček (Hrošček) je izmišljeno ime praškega meščana, junaka v satiri.

²⁾ Prevedeno v »Slov. Narodu«.

³⁾ Snobizem je lastnost človeka, ki se hoče gosposko vesti, pa nima za to nikakih pripomočkov — ne v glavi ne v žepu. Ta izraz se rabi tudi za domišljave umetnike in pisatelje.

⁴⁾ »Labyrint Slávy« je znani epos češkega pesnika Er. Voccla.

radi tega, ker izraža popolnoma harmoničen pesnikov nazor o svetu, vsesplošen in vsestranski, v katerem je verska resnica, človeško znanje in človeško hrepenenje zlito kakor v en zvon, zvonovina pa je bila pesnikovo življenje. Od detinstva vere do časa brezverstva, od biblijske starodavnosti skozi srednji gotični vek v Voltairjevo dobo, skozi celo legendo vekov (čisto po pravici je pesem posvečena Vrchlickemu, kajti tu se oba pesniška velcuma bratsko srečata in družita) k novočeški sedanjosti. To velekrasno potovanje opisuje ta pesem. To je izpoved novočeškega duha, ki je prebavil strupeno hrano svoje dobe pa tudi svetovne omike, izpoved reformskega duha, prebujenega v močni pesnikovi individualnosti.

Ko je dopovedal pesnik svoje grenke satire, je odšel, sit velikomestnega gibanja, v samoto na Obríství v podřipskem kraju. Zasmehujoč slavo, čast in odlikovanje, nikomur pristopen ter gluha za sleharo laskanje, napolnjen z gnusom do sebičnosti in samoljubja sveta in vglobljen v krasoto narave na kmetih, je iskal in obenem našel svojo pot k zvezdam, ki jo je opisal v »Modlitbách«. Razen tega se je lotil narodnih basni, velike drame »Roháč z Dubé« ter urejanja svojih »Zbranih spisov«, katere izdaja pri Topiču v Pragi.

(Iz češkega rokopisa prevedel —*dil.*)

Prazno srce.

<p>Ob morskí obali, tam daleč bilo je spomladi nekoč . . . Rubinasta usta poljubljal in dihal ljubezen sem v noč.</p> <p>Bilo je . . . Ha! Proč, vi spomini Veselja sem žejen nocoj. Iz dihov vzbujene pomladi pozabnosti pil bom opoj.</p>	<p>Tokajca prinesi mi, Afra in stisni se k meni sladkó, ljubiti te hočem jaz danes, ko ni te še ljubil nikdo!</p> <p>Zagodi, cigan sivolasi, zvedave zatisni oči pa v strune srebrnodoneče sladkost mi nebeško izlij!</p>
---	---

Nabita cekinov mošnjica,
a prazno je moje srcé . . .
Napolni srcé za cekine
in sviraj do belega dne.

Vojanov.

Volja.

Drama v štirih dejanjih. Spisal Etbin Kristan.

(Dalje.)

Drugo dejanje.

Javen park. V ozadju pročelje enonadstropne hiše. Nad vhodom napis: BELLE ARTI. Pred vhodom na desni in na levi po en steber z belo-rdečo zastavo ter z umetniškim grbom. Pred vrati nekoliko stopnic. Na levo poletna gostilnica z nizko teraso, na kateri je nekoliko miz. Na desni spredaj nekaj drevja, vmes klop. Sredi odra vodomet. Pot na desno in na levo.

Zgodnje jutro.

Margerita v koketni kolesarski opravi in Edvard v lahki bluzi ter v letnih hlačah z gamašami sedita na klopi med drevjem. Ob encm drevesu sloni dvoje koles.

Margerita. Zaman! Ti nisi več tak, kakršen si bil nekdaj. Tvoja strast se je ohladila. Moja — moja se ne more.

Edvard. I, kako govoriš! Saj sama ne veruješ tega. Ali naj kažem svojo ljubezen pred vsem svetom?

Margerita. Vedno znaš trezno, hladno misliti. Morda je to dobro — ali jaz ne morem. O, morda pretrgam sama enkrat vse spono, pa naj me blatijo, naj lučajo kamenje po meni — drugače ne morem.

Edvard. Vedno se vznemirjaš. Bodi mirna! Tvoja vroča kri lahko vse pokvari.

Margerita. Moja vroča kri? . . . Zdi se mi, da tudi tvoja kri ni bila zmerom tako mrzla. Ali si že pozabil, kakšen si bil takrat, ko si me premagal?

Edvard. Takrat! . . . Človek postane razumnejši.

Margerita. O, da; vsi ste razumni, preveč razumni. Takrat, ko je bil tvoj razum še ponekod slabši, je bilo tvoje srce tem močnejše.

Edvard. Ljubim te še vedno.

Margerita. O, še vedno. Ali to si mi znal nekdaj drugače povedati, ko si še govoril o širokem svetu in si bil vsak hip pripravljen, da bi me bil odvedel.

Edvard. Moj Bog! Bil sem bolj otročji, nisem znal trezno soditi. Pomisli, pa povej vendar sama, kaj naj bi postalo iz tega? Kaj pa bi začela v svetu, ako bi res pobegnila? Živeti se mora.

Margerita. Da, da, živeti se mora. To je pravzaprav vsa modrost. Tudi jaz moram živeti, a tako, kakor me sili moja narava,

moje bitje. Vsak je sebi najbližji, in kdor drugače govori, je hinavec. Kar je živo, je sebično. Kdor mi brani tako živeti, kakor meni treba, je moj sovražnik.

Edvard. Menda jih imaš pač prav malo teh sovražnikov.

Margerita (strastno). Ah! . . . (Po sili mirno.) Tudi sovražnikov včasih ne štejemo, temveč jih tehtamo. Pa kdo pozna vse svoje sovražnike? Jaz sem odkritosrčna. Ničesar ne zatajujem. Svojo ljubezen in svoje sovrašтво kažem očitno. Ali drugi . . . !

Edvard. Ali moreš meni kaj očitati?

Margerita. Sedaj ne govorim o tebi. Na to mislim, kar se godi v naši hiši. Samo Ljubica je odkritosrčna. Ona me sovraži in ne pritajuje tega, Ali vsi drugi —

Edvard. Kaj si domišljuješ! Ivan ti ne dela v ničemer zaprek, saj je prebolan. Franjo se za nič na svetu ne briga. Marica te sluša. —

Margerita. Da, sluša! A kdo ve, koliko smem zaupati tej poslušnosti? To je nenaravno, to ne more tako ostati. Doslej je pač še popolnoma pod mojim vplivom. Moja volja je njeno življenje. Ali kaj bode, ako pride kdo, ki ima dosti moči, da obudi njeno lastno voljo?

Edvard. Kdo bi neki prišel?

Margerita. Nikomur ni treba prihajati. Tisti »nekdo« je že v hiši. Ljubica je to. Ona, ona ima toliko življenja v sebi, da ga nihče izmed nas ne more premagati. Same sence lazijo po naši hiši. Ali Ljubica je svetloba, in toplota in če njen ogenj enkrat prav vzplameni . . . . Skratka: čutim, da je med njo in med menoj boj. Doslej sem bila močnejša, zmagovala sem, ali nobenega poroštva nimam za bodočnost.

Edvard. Morala bi kam potovati. V kakšno kopel, ali pa v Italijo, da se iznebíš teh neosnovanih misli in da se razvedriš.

Margerita. Da, potovati — morda daleč, prav daleč. Ali sedaj pojdiva! Ljudje začno prihajati. (Vstane.)

Edvard (vstane za njo). Kdaj te zopet vidim?

Margerita. Pridi opoldne. Ako greva po belem dnevu skupaj v razstavo, naju ne more nihče ogovarjati.

Edvard. Torej opoldne.

(Trenotek stojita mirno. Ona ga srepro gleda. Edvard jo hladno poljubi. Margerita ga strastno objame, dvakrat ga poljubi. Potem ga nagloma pusti, vzame svoje kolo in odide na desno. Edvard počasi za njo.)

Nekaj časa ostane oder prazen. Solnce se je že toliko dvignilo, da je popolnoma svetlo in je videti sence. Natakark odpre vrata gostilnična in stopi na teraso, pogleda proti nebu ter izgine zopet v hiši. Potem iznese s pomočnikom stole ter jih postavi okoli mize. V tem, ko pomočnik briše mize, prinese natakark nekoliko časopisov ter jih položi na mizo. S ceste — ne prav blizu — je slišati semtertja kak šum, ropot voza, tramvajski signal, kakšen klic. Pomočnik odide v gostilnico, natakark se s prekrizanimi rokami nasloni ob mizo.

(Z desne strani prideta Grabar in Slavec ter sedeta na terasi k najsprednji mizi. Natakark se jima približa. Potihoma naročita vina. Natakark jima ga prinese pa se vrne v hišo. Z leve strani pride vratar, odpre vrata razstave in izgine v veži.)

Grabar. Prav res. Komaj bi te bil spoznal.

Slavec. Amice, saj veš: Tempora mutantur . . . No, to je stara melodija.

Grabar. Pa povej — kod si vendar hodil? Pod katerim nebom ti je zrasla ta brada in katero solnce ti je tako opeklo lice?

Slavec. Ali sem ogorel? . . . No vidiš, tako mora biti. Ako se ti predstavi človek z belo kožo, pa ti pravi, da je cigan — ne veruj mu. Ako ti pripoveduje človek, ki še ni imel opravka s policijo, da je nemirnež — misli, da že ve, zakaj laže. Ako ti prisega žena, da te ljubi — ne reci in ne misli ničesar, temveč beži, predno bi mogel kaj reči ali kaj misliti.

Grabar. No, to so mi lepi nauki! Ali mi pripoveduješ to zato, ker sem te preveč vprašal?

Slavec. Oh, ne, prijatelj! Kar si me vprašal, ni ne preveč, ne premalo, in to je skoro čudno, kajti navadno vprašujejo ljudje preveč ali pa premalo. Rad bi torej vedel, kod sem se klatil? . . . O, lepi kraji, amice, ali ljudje so povsod enaki. Nobene dežele nisem našel, kjer ne bi imeli župniki ali stanovski uradniki dosti opravka. Moški ali ženske so enako sitni, vsi se norčujejo iz teorije, dokler ne vzame praksa šibe v roko pa jih pošteno ne naklesti.

Grabar. Slavče? Kaj pomeni to?

Slavec. Nič, amice, nič. Samo ciganstvo. In to res ne pomeni nič, kajti ciganstvo cvete dandanes, da je veselje. Našel sem je dosti na severu in na jugu, razlika je samo ta, da se v raznih deželah razno oblači. (Potrka z nožem na čašo. Natakark pride.) Ej, cameriere, še eno četrtinko! (Natakark prinese vina in odide.) Res, prijatelj, potepal sem se tuintam. Saj veš, da sem ničvrednež.

Grabar. No, no!

Slavec. No, no, to nič ne de! Od tega še nisem umrl, quod figura docet. Saj me še druge reči niso spravile v črvjo družbo. Tisti, ki so prorokovali, da ne bode nikdar nič iz mene, so bili večinoma tepci; ali prav so imeli. Tisti, ki so hoteli iz mene narediti pravnika, da bi se bil lahko meril z advokatom beneškega trgovca, so bili modrijani; ali modrijanom usoda ni mila, pa so ostali na cedilu, moje pravoznanstvo pa na klinu, kamor sem ga obesil. Hotel sem se prepričati, ali je svet res tako širok, kakor so geografi zatrjevali nam nevernim Tomažem. Pravim ti, Mirko, tako neomejen je kakor naša neumnost in naša domišljavost. Hotel sem reči: in kakor ženska nezvestoba; ali te ni moči primerjati svetu. Kajti kdo ve, ali nima vesoljnost vendar kje konca? (Natakar prinese vina in odide.)

Grabar. Zlodeja! Kaj citiraš vedno žensko nezvestobo?

Slavec. Kaj citiraš ti zlodeja? . . . No, veš, opisovati ti res ne morem vseh krajev, po katerih sem vagabundiral, vseh krčem, po katerih sem godel polke in mazurke kot intelektualen sokrivec norcev, ki so, plešoč po mojih taktih, verjeli v srečo in raj na zemlji, vseh salonov, po katerih so frakarji, ki ne znajo razlikovati violinskega od večnega ključa, sodili mojo tehniko pa govorili o Paganiniju in Ondříčku kakor cestni pometač o olimpskih bogovih. Naj ti zadoštuje, da sem ciganil po vseh mogočih sferah, kakor je nanesel slučaj in želodčev kategorični imperativ. Ali, prijatelj, svojo svobodo sem ohranil v vsakem položaju. Igral sem, kar si le moreš misliti, toda vedno, kar sem sam hotel. Samo ene kompozicije nisem nikdar igral spričo tujih ušes . . .

Grabar. To je bilo pravzaprav zanimivo življenje.

Slavec. O, zanimivo, amice! . . . Kakor preoblečen helenski bog sem se klatil okrog. O, da, kakor bog . . . A tudi bogovi so trpeli!

Grabar. Ti si trpel?

Slavec. No, nikar se ne vznemirjaj! Zato še nisem postal filozof, četudi pravijo, da je trpljenje za ljudski um to, kar je ogenj za zlato. Ej, če bi bil edini! Ali ženske so povsod enake in vsem norcem se tako godi.

Grabar. Čuješ, Slavče, sedaj pa zasviraj enkrat pravo noto! Povej mi resnico. Ali nisem toliko vreden, da bi mi zaupal?

Slavec. Vreden? . . . O, vreden si že. Vsak človek je nekaj vreden in vsaka stvar. Ti si mi pa celo prijatelj, in če je res, da imajo prijatelji dolžnosti drug napram drugemu, bi bilo celo prav, da bi ti povedal svojo neumno istorijo. Ali kakor poznam ljudi,

mislim, da vendar ne bi pomagalo, zakaj tisti hip, ko se zagledaš v dvoje žarečih oči, pozabiš mahoma na vso moralo moje povesti.

Grabar. Torej nesrečna ljubezen?

Slavec. Ha, ha! Čital sem prej Kreutzerjevo sonato in Dekamerona in kaj vem, kaj še. Zato ne verujem, da bi bil pouk kaj vreden, kajti kakor gre zajec, ki mu je zajka pripovedovala grozne reči o smodniku, vendar v zelje, tako sem se tudi jaz zaletel v svojo mrežo, pa sem se tako zapletel vanjo, da nisem niti utegnil, norčevati se iz modrijanov, ki so trdili, da se led spomladi taja, da solnce nekoč ugasne, a da so ženske vedno podobne mačkam. Takrat so imeli vendar modrijani prav; moja Carmen ni bila izjema.

Grabar. To te je pognalo v svet?

Slavec (si natoči vina in pije). Ne veruj komedijantom, Mirko! Jaz si sam ne verujem . . . Hahaha! Homo sapiens! . . . In Kantova volja! Ne veruj, amice, ne veruj! Kadar se smejem, misli, da prelivam otročje solze, a kadar se jočem, bodi prepričan, da se mi godi kakor Turku v sedmem raju. V vsakem slučaju pa misli, da sem pijan, ako ne vina, pa česa drugega.

Grabar. Prijatelj, čuden si!

(Ljubica in Julka prideta z desne in hočeta v razstavo. Pred vhodom se Julka obrne in opazi Grabarja in Slavca.)

Julka. Vidiš, tam je Grabar in še nekdo.

Ljubica. Ah, res. Škoda, da ni sam.

(Ta hip se Grabar obrne in ju opazi. Hitro vstane, se pokloni in postoji.)

Ljubica in Julka prideta na teraso.)

Slavec. Kaj pa imaš? (Ozre se.) Ah, dame! (Ko prispeta Julka in Ljubica, jima stisne Grabar roko. Slavec počasi vstane. Ljubica ga gleda dva tri trenutke.)

Ljubica. Ali se ne motim? . . . Gospod Slavec?

Slavec. Ne motite se, gospodična, vsaj to pot ne. Slavec od pete do glave. Da vam prihranim vprašanje: Hvala, dobro se mi godi. S prijateljem Grabarjem sva pila dobro vino, pristno vino, gospodična Ljubica. In kadar se to zgodi, naj hode človek dobre volje, kajti na svetu je malo pristnega.

Ljubica. Vina?

Slavec. Ali pa drugih opojnosti.

Ljubica. Gospod Slavec!

Slavec. O, odpustite, gospodična Ljubica. Vrag ve, odkod imam to, da delam vedno take opazke, ki nimajo nobenega pomena, samo da dokazujejo pomanjkanje pravega takta.

Ljubica. Ah, veste, gospod Slavec, z nauki iz »komplimentir-knjige« bi me spravili samo v zadrego. Toda čakajte. Ali poznate že gospodično? To je gospodična Julka Vrtnikova, to pa gospod Milan Slavec, menda pravnik.

Slavec. Ne, ne, Salomonova veda mi je odpovedala ljubezen. Ljubezen velja menda sploh samo na termin. Mojega poklica vam pa ne morem povedati, ker nimam nobenega.

Ljubica. Ali ste hudi, če vas vprašam, kaj delate v Trstu?

Slavec. Na koncert sem prišel. To ni nič slabega. Sedaj sem namreč salonski cigan. Igram v fraku, z belo kravato, a poslušat me pride odlična gospoda.

Ljubica (razmišljena). A, vi priredite koncert? Kdaj pa in kje?

Slavec. V Schillerjevi dvorani, jutri zvečer.

Ljubica. Torej samo zato ste prišli v Trst?

Slavec. Samo zato? . . . Kako to menite? (Grabar pazno posluša.)

Ljubica. Le tako sem vprašala. Moj Bog, nekdanj ste stanovali tukaj. (Ostro ga opazuje.) In kadar pride človek izza toliko let v znane kraje, se nam zdi naravno, da ima tam opravkov. Pa če ne bi bilo ničesar drugega, vzbujajo se vsaj spomini.

Slavec. Spomini! — Tega blaga ne kupujem.

Ljubica. O, kajpada! Kje pa živi človek brez spominov?

Slavec. Kaj mi čitate na čelu? Ali je tam res zapisano, da sem tepec?

Ljubica. Ah — gospod Slavec!

Slavec. Da, da, tepec bi bil, kdor bi namenoma trgal svoje zaceljene rane, le da bi mogel sam sebi pripovedovati, kako je nesrečen.

Grabar. Zdi se mi, da si nekateri praskajo take rane, ker jih še vedno skele.

Slavec. To je fantastična filozofija, ali pa filozofska fantazija.

Grabar. Ali pa resnica. To mislim jaz, ker sem poslušal tebe.

Slavec (se prisiljeno nasmeje). Haha, ne poslušajte ga, gospodična! Tudi on je pil.

Grabar. Dobro, dobro. — A ve dva ste hoteli pogledati razstavo?

Julka. Pravzaprav samo Ljubica. Jaz sem jo že videla, ali ona je želela, naj jo spremim. Zato nisem šla v pisarno.

Ljubica. A spomnila sem se, da moram prej še nekaj poskrbeti. Ali sta bila tudi vidva namenjena v razstavo?

Grabar. Seveda. Slavec bi jo rad videl.

Ljubica. E, pa spremita v tem Julko, jaz pridem malo pozneje. Ali sta zadovoljna?

Grabar. Ali res pridete?

Ljubica. Gotovo. Prav kmalu.

Grabar. Ti si tudi zadovoljen, Slavče, kaj?

Slavec. O, jaz sem zadovoljen, to je moja navada. (Potegne novčarko iz žepa in potrka na čašo.)

Julka. Ne vem sicer, kakšna pota ima Ljubica . . .

Ljubica. Nič ne skrbi pa pojdi! (Slavec pusti denar na mizi ter odide z Julko proti razstavi. Natakár pride, Grabar mu plačuje.) Prosim vas, zadržite Slavca tukaj, dokler se ne vrnem. Ali hočete?

Grabar. Hočem. Ali zakaj?

Ljubica. Eh, ne vprašajte dolgo! Da ga le zadržite.

Grabar. Kakšna tajnost pa je to?

Ljubica. Tajnost — tajnost . . . No, no, nikar ne bodite ljubosumni! Saj bode te kmalu vedeli. (Odide na desno. Grabar gleda za njo, potem odide za Julko in Slavcem v razstavo. Franjo in Edvard prideta z leve strani in sedeta na terasi.)

Franjo. Kaj ni žive duše tukaj? Lepa postrežba! (Edvard zarožlja s sabljo.) Da se ti ljubi! Ako bi počakala, bi že kdo prišel, tudi brez tvojega ropotanja. (Natakár pride.)

Edvard. Kaj naročiš ti?

Franjo. Jaz — absinta.

Edvard. Bene — meni tudi.

Natakár. Dvakrat absinta — na službo. (Odide.)

Edvard. Nisem niti vedel, da imajo tukaj tudi absint. Mislim sem, da je navadna gostilna.

Franjo. Café-restaurant. Slikarji zahajajo sem. Kako naj bi bili brez absinta?

Edvard. A, to je tudi pijača teh mazačev?

Franjo. Da, modernih. (Natakár prinese absinta, postavi ga na mizo in odide.)

Edvard. E — kaj je pravzaprav s tem modernim slikarjem?

Franjo. Pa — manira. Kaj bi ti jo razkladal? Bodi odkritosrčen — saj ne razumeš ničesar o tem.

Edvard. Pravzaprav —

Franjo. Pravzaprav — no, jaz tudi ne. Govoriva kaj drugega!

Edvard. Kaj?

Franjo. Ali pa molčiva. (Kratek premor.) Koliko si sinoči izgubil?

Edvard. Eh, dvesto.

Franjo. Mm. (Molk.) Apropos, ti! Kako si se mogel ti zagledati v Marico?

Edvard. Kaj? . . Čudno vprašanje!

Franjo. Na, veš, meni je vse eno. Ako se moraš ženiti, je kaj drugega. Sicer je pa neumno, vezati se.

Edvard. Ba, zate je ta modrost poceni. Tvoje dolgove plačuje oče. (Hitro, kakor bi spoznal, da se je zagovoril.) Naposled je ženitev naravna stvar. Ljubezni menda tudi ti ne zanikuješ?

Franjo. Ljubezni? Ne vem. Morda je res kaj podobnega na svetu, ali najbrže je tudi to samo pravljica. Ljudje verujejo vanjo kakor še v marsikaj drugega, česar ni.

Edvard. Sama pravljica le ni.

Franjo. Hm — pravljica ali pa ne pravljica. Meni ne natežeš, da si zaljubljen.

Edvard. Jaz? Zakaj ne jaz?

Franjo. No, v Marico gotovo ne.

(Iz razstave so prišli Meraviglia, gospa Erbar in večja družba ter so posedli okrog druge mize. Gospa Erbar je pregledovala neki časopis.)

Erbarjeva (svoji družbi). Glejte, glejte! Ta inserat! Čujte: (Čita.) Priletem mož, bogat, se želi oženiti. Nevesta mora biti mlada, lepa, nepokvarjena in zdrava, četudi je siromašna. Ponudbe s fotografijo pod šifro L. 200, glavna pošta. Ali veste, kdo je to?

Meraviglia. Kako bi vedeli?

Erbarjeva. Jaz pa vem. Čujte. Bogati Lastrini je. Pomislite: šestdeset let ima na grbi, šestdeset let! Pa sama kost in koža ga je. In grd je, da se ga boje celo psi in mačke. In ta se hoče ženiti! (Franjo se nasmeje.)

Edvard. Kaj pa se smeješ?

Franjo. Ali si slišal to istorijo?

Edvard. Pa kaj?

Franjo. Haha! Julka mu je pisala ponudbo.

Edvard. Julka Vrtnikova?

Franjo. Da, ona.

Edvard. Kako pa to veš?

Franjo. Sinoči sem videl na pošti, ko je pisala kuverto. L. 200, glavna pošta. In fotografijo je priložila.

Edvard. Julka?

Franjo. E, ona. In vraga! Na, saj lahko povem. Ko sem videl, kaj piše, sem takoj mislil, da bo kaj takega. Kadar dekle že kaj takega piše, se človeku odpro oči. Torej —

Edvard. Torej —

Franjo. Torej — hm — ponudil sem ji svojo ljubezen. No, kar se tako pravi.

Edvard. He, he!

Franjo. A vraga! Pogledala me je, kakor bi me hotela požreti. Dekle, ki piše taka pisma! . . . A sedaj pojdiva! (Potrka na čašo. Natak pride. Plačajo in odidejo na levo. Julka, Grabar in Slavec pridejo iz razstave.)

Grabar. To je pa vendar čudno. Kod neki hodi?

Julka. Sedaj bi se bila res že lahko vrnila.

Grabar. Vprašal sem jo, kam gre, pa mi ni hotela povedati.

Julka. Aha, ste pač že ljubosumni.

Grabar. O, kaj še!

Julka. Zaman tajite.

Grabar. Ne, ne, res ne! (Vidi se mu, da je malo zmeden.) No, Slavče, kaj pa je s teboj? Ali te je tako hitro zapustil humor?

Slavec. Eh, moj humor je klavrn. Zdi se mi, da je bolan, pa se včasi javlja, da bi sam sebe ogoljufal. Sploh sem kakor vreme. Čudno, da drugi ljudje niso taki. Ali menda so, samo ne zavedajo se tega kakor jaz.

Grabar. Dragi Slavče, šala ti res ne prihaja od srca. Kaj pa ti je?

Slavec. Nič mi ni, samo nekaj bedastega mi leze po glavi kakor neka nepotrebna slutnja.

Julka. Kaj pa slutite?

Slavec. E, slutnje se odlikujejo ravno s tem, da ne veste, kaj slutite. Ako bi vedeli, bi se morda še ubranili.

Grabar. Pa kaj naj delamo tukaj?

Julka. Pojdimo malo po parku!

Grabar. Ali, če pride Ljubica?

Slavec. Le pojdita! Jaz ostanem tukaj. Ne ljubi se mi šetati. Pozneje se že najdemo, tukaj ali pa v razstavi.

Grabar. Ti si postal melanholičen.

Slavec. Motiš se. Samo neka melodija mi šumi po glavi, ki sem jo igral nekoč na kmečki svatbi. Nevesta je bila jako lepa, ženin pa je bil tepec. In čudno — moja melodija je ugajala obema. Ako bi bil pesnik, bi napisal tekst za tisto glasbo, ta morda ne bi

ugajal ženinu. Ali — na svidenje! Vidva se hočeta izprehajati, in moje misli so tako dolgočasne, da ne morejo zabavati nikogar razen mene samega.

Grabar. Na svidenje torej. (Odide z Julko na levo.)

Slavec (gre počasi v ospredje. Zamisljen se ogleda in opazi klop. Tja sede in opre glavo z roko. Tiho žvižga neko melodijo).

Marica (pride z Ljubico z desne zadaj). Ne razumem te. Čemu siliš ravno zdaj v razstavo?

Ljubica. Ravno zdaj, Marica, ravno zdaj. Le pojdi z menoj, pa nič ne vprašaj. (Slavec dvigne glavo, kakor bi poslušal. Počasi vstane in stopi naprej, tako da ga Ljubica opazi. Ozre se, postoji samo trenotek in hoče hitro oditi na levo.) Ah, tukaj ste! (Slavec postane.)

Marica. (zmedena). Vi, gospod Slavec? (Slavec se pokloni.) Ljubica . . . !

Ljubica. Hahaha! Ali bodeta stala tukaj pa se gledala kakor lipova bogova?

Marica. Gospod Slavec, verujte mi, da nisem kriva tega sestanka.

Slavec. Prepričan sem, gospodična, kakor tudi vi lahko meni verujete, da ni bila moja volja . . . Dovolite torej, da se odstranim. (Globoko se pokloni in hoče počasi oditi. Ljubica gleda, vsa začudena čas njega, čas sestro.)

Ljubica. Marica — kaj je to?

Marica (se bori sama s seboj. Potem zakliče za odhajajočim Slavcem): Gospod Slavec!

Slavec (ki je že skoro izginil med drevjem, postane in se obrne). Gospodična?

Marica (zmedena). Oprostite . . . ne zadržujem vas . . . ali, gospod — ne odidite tako od —

Slavec. Vi želite?

Marica. Ah, vem, da se hudujete nad menoj —

Slavec (počasi pristopi in počasi govori): Gospodična, ne hudujem se nad živo dušo na svetu in smejem se samo svoji neumnosti, ki me je nekdaj zapeljala, da sem verjel, kar je nemogoče (Marica se obrne v stran), in ki bi sedaj — (nagloma pretrga).

Ljubica (skoro ihteč). Kaj delata vidva? Ali me hočeta tako osramotiti? Mar mislita, da sem res tako neumen otrok?

Slavec. Ne umejem vas, gospodična Ljubica.

Ljubica. O kajpada! Vidva, vidva, pa se hočeta pretvarjati pred menoj? In morda celo sama pred seboj? A zastonj vaju nisem

speljala skupaj. Sedaj si odkritosrčno povejta, kar si imata povedati. Čas vama bode še prekratek. Saj nisem ne slepa, ne nevedna. E, gospod Slavec, kdo pa se je sinoči vozil po morju pa igral melodijo, ki jo je sam skomponiral pred leti? In ti, Marica — kdo je spremljal tisto melodijo na klavirju? — Mene hočeta varati s tem, da se vičeta? Gospod Slavec, kje pa sta Julka in Grabar?

Slavec. V park sta šla.

Ljubica. Dobro, grem ju iskat. Vidva pa ostanita tukaj pa se pogovorita! Če hočeta, se lahko tudi do dobrega spreta, meni nič mar. A da si ne bi imela povedati ničesar, tega vama ne verujem, in če bi mi oba prisegala, da je tako. (Odide v park na levo.) (Kratek premor. Marica in Slavec stojita v zadregi. Pogledata se, pa zopet odvrneta oči, pa se zopet pogledata. Tedaj izpregovori)

Slavec. Gospodična Marica, vaša sestra ima morda res prav. Rabimo jezik, ko ga že imamo! Ta instrument se tako često brez potrebe giblje, da menda res ne bode prevelike škode, ako si kaj poveva. (Počasi stopata dalje.)

Marica. Pravico imate, da zahtevate pojasnila.

Slavec. Ah, pojasnila! . . . Čemu? Zakaj? . . . Danes mislite drugače kakor nekdanj; morda tudi čutite drugače. Kdo bi se ukvarjal s psihologičnimi problemi in iskal prvotnih vzrokov oblaka, ki nam prinese dežja ali toče? Kadar udari strela, je prizadetim vse eno, odkod je prišla.

Marica. Gospod Slavec!

Slavec. Oprostite! Ne govoriva o teh rečeh! Mrtvi naj počivajo! Govoriva na primer —

Marica. Ne! Govoriva, o čemer morava govoriti. To je križev pot, a sedaj ga morava prestati. Grešila sem, ali drugače ni moglo biti. Kaznovana pa sem tudi. Trpela sem kakor grešna duša v vicalih in moje bolečine so bile tem groznejše, ker sem morala tajiti trpljenje. Hotela sem se omotiti, menila sem, da sem ubila že vse občutke v sebi. A vendar ni bilo res. Druge sem morda preslepila, same sebe nisem mogla . . . Takrat ste me ljubili, torej vas je moje zadnje pismo gotovo ranilo. Morda ste celo dolgo trpeli, a končno ste pozabili in rana se je zacelila. Jaz trpim še vedno in menda ne bode nikdar konca teh duševnih muk.

Slavec (počasi). Vi trpite . . . ? (Položi roki križem pred prsi in pogleda Marico. Potem povesi glavo in stoji zamišljen nekoliko trenutkov. Tedaj prekriža roki na hrbtu in stopi par korakov v stran, pa zopet nazaj.) To je čudno. Kako je to mogoče? Zakaj torej? Kdo je kriv?

Marica. Jaz ne, za Boga, jaz ne!

Slavec. Trpite . . . ? Veste kaj? To je čudna ura; jaz nimam svojega navadnega srca v sebi. Ali pač. Imam 'ga . . . Ah, kaj mi mar? . . . Vi trpite? Ali res mislite, da jaz ne trpim več? (Prime jo za roko.) Ah, od onega časa ni prenehalo moje trpljenje, še celo, kadar sem se rogal sam sebi, sem trpel. (Mirno.) Ali kakšno je vaše trpljenje? Morda kesanje? Obžalujete, da ste mi provzročili muke? . . . Ako ni drugega, tedaj se lahko umirite.

Marica. Vaša ironija je bridka.

Slavec. Ironija? . . . Ne, ne . . . Toda prav imate. Govoriva iskreno. Ali morete iskreno govoriti?

Marica. Sedaj — da.

Slavec. Dobro. Zakaj torej trpite? Povejte mi to, pa bode vse jasno.

Marica. Zakaj? . . . Zato ker sem izgubila vse, kar sem imela. (Premor.)

Slavec (počasi). Ker ste izgubili? . . . Hm, da; dejal sem: govoriva iskreno. (Prime se za čelo.) Moj ubogi razum! . . . Vi trpite! Vi ste izgubili! Oh, Marica, ali veste, kaj sem izgubil jaz? Marica! Ali ni bilo takrat vse sama fikcija? Ali ste me takrat res ljubili?

Marica. Nikdar nisem lagala. Ljubila sem vas — —! Ali se spominjate, kako sem vam takrat priznala ljubezen?

Slavec. Oh, kako se spominjam!

Marica. Tisto priznanje je bilo resnično, resničen je bil vsak moj vzdih, vsaka moja solza, vsaka beseda, vsak poljub.

Slavec. In vsa ta ljubezen, vsa vznesenost čuvstev — vse, vse je izginilo, je moglo izginiti kakor pijanost, ki zapusti samo klavrne občutke mačka, kadar smo se naspali? Vsa tista ljubezen, nekdam tako resnična, je postala lažniva? Kar hipoma?

Marica. Ne, ne, nikdar, nikdar! Niti za hip ni izginila moja ljubezen.

Slavec. Marica! Ali je to res?

Marica. To prisegam —

Slavec. Ah! To je res, to je res! Marica! To je res? Mene si ljubila vkljub tistemu pismu?

Marica. Vkljub vsemu te nisem niti trenotek nehala ljubiti.

Slavec. In jaz sem mislil — — in jaz sem trpel — in rogal sem se sam sebi in — Marica! Oh, odpusti, odpusti! Jaz! Kaj sem vse mislil ves ta čas! Preklinjal sem, zasmehoval sem, ali tako grozno sem trpel! Ali mi moreš odpustiti, Marica?

Marica. Mirko!

Slavec. Ali ljubil sem te, Marica! Ob svojih solzah, ob svojih kletvah in ob svojem sarkazmu sem te ljubil. Samo tebe, samo tebe! In samo tebe ljubim, Marica! (Objame jo; ona se ga brezmočna oklene — on jo poljubi. Nekaj časa ostaneta tako v objemu. Naenkrat se Marica iztrga.)

Marica. Za Boga, kaj delam?!

Slavec. Ah, ljudje! Naj naju vidijo, naj naju vidi ves svet!

Marica. (zmedena, trpeča). Ne ne — ali jaz — jaz ne smem! Moja sreča! Obsojena sem!

Slavec. Kaj ti je, Marica?

Marica. Oprosti, oprosti — ne smem. — Nad menoj je tuja volja. Čutim jo, kakor bi me držala s trdo, železno roko.

Slavec. Kakšna uganka je to? Marica, osvesti se! Ali nimaš lastne volje? Kdo ti sme ugrabiti srečo?

Marica. Ne, ne, ne! Ne smem! Ne vprašuj, pozabi, pojdi daleč, daleč proč! Prekolni me z vso mojo nesrečo — jaz ne smem.

Slavec. Marica! Marica! To je halucinacija. Zdrami se! Saj me ljubiš. Bodi torej moja! Reci, reci, da si moja!

Marica. Nikdar več, gospod Slavec!

Slavec. Nikdar več? . . E, pa dobro! Ha, ha, sem li jaz kaj upal? . . Sem li kaj vprašal? . . O, pardon, moral bi se vam predstaviti, saj sva neznanca. Nikdar se nisva poznala, pa se pogovarjava tukaj na samem . . . Oprostite, to je moja ciganska kri. Potepam se po salonih, pa ne poznam etikete.

Marica. (bolestno), Gospod Slavec!

Slavec. Da, res; jutri večer bom imel koncert. Dovolite, da vas povabim. Moj lok bo godel same vesele kose, pa če bi tudi strune pokale.

Marica. Neusmiljeni ste!

Slavec. O, ne govorite s takim glasom! Kdo bi tugoval na svetu, kjer je vse komedija? Ostanimo pristni! V burko sodi vesel ton.

Ljubica (pride). No, ali sta se domenila?

Slavec. Ne še popolnoma. Vabim gospodično na koncert, ali ni mi še odgovorila, dasi sem ji obljubil, da hočem igrati same poskočne — take, ki jih igrajo na svatbi ali pa po pogrebu.

Ljubica. Vidva — kaj je to?

Slavec. Midva —? O, nič ni z nama, gospodična, prav nič. Čemu se čudite? Odvadite se tega! Na svetu ni nobena stvar toliko vredna, da bi se ji čudili.

Ljubica. Gospod Slavec — Marica — kaj se je tu godilo? Tu je nekaj nepravlega, neresničnega. —

Slavec. Ah, majhna pomotica, gospodična Ljubica, majhna pomotica! Prav nič drugega. Ali oprostite! Jutri imam koncert in naučiti se moram še nekaj novega. (Navidezno nonšalantno, a vendar nekako prisiljeno s poklonom.) Gospodični! Vajin sluga. (Odhaja.)

Marica (stopi korak naprej, kakor bi ga hotela poklicati, ali takoj obstane. Počasi stopi h klopi in sede. Vidi se ji, da trpi.)

Ljubica. Sedaj pa z resnico na dan, Marica! Tu nekaj ni v redu. Ali misliš, da sem slepa? Ti ga ljubiš, on te ljubi. Videla sem, slišala sem, vem torej. Kaj torej pomeni ta prizor?

Marica. Ne vprašuj, Ljubica . . . Trenotek sem bila slaba, premagalo me je. Oh, saj nihče ne pojmi, koliko trpim . . . ! Ali hipoma se je pojavila ona skrivnostna volja, ki plava nad menoj. Samo trenotek je izgubila svojo moč, a takoj me je zopet prijela kakor z železnimi kremplji: Ne smeš! — Ne smem — — Bodi zadovoljna s tem, kar sem ti povedala sinoči.

Ljubica. Oprosti — tega ne razumem. Izza sinočnjega večera nisem verjela, da si še tako boječa — da, da ti še tako primanjkuje poguma. (Marica jo proseče pogleda.) Da, tako je, Marica. Moje besede so trde, ali take morajo biti. Poguma ti nedostaje, in to me jezi, veš! Ah, česa pa se bojiš? Česa? — Povej, ako treba. Tako in tako je. Njega ljubim, nikogar drugega. One lutke ne maram. Vsiljujejo mi jo, ali ne dam se več siliti. Povej še več, ako treba: Njega ljubim, ki je oče mojega deteta.

Marica (se strese). Ne morem, Ljubica, ne morem!

Ljubica. Poguma nimaš, strahopetna si!

Marica. Ne, ne, ne — motiš se.

Ljubica. Saj ni treba povedati nikomur drugemu kakor očetu. Ako ti je tako težko, povem mu jaz.

Marica (plane pokoncu). Nikdar, Ljubica, nikdar! (Ljubica jo prisili, da sede.)

Ljubica. Bodi vendar mirna! Poslušaj me! Lepo počasi povem očetu, pripravim ga na vse. Saj znam biti tudi diplomatična, ako treba. Tako mu razložim vso stvar, kakor bi bila moja. In kadar me bode popolnoma razumel, kadar bode tako dober, da ti ne bode mogel reči žal besedice, da te ne bode mogel niti z očitanjem pogledati, ti pridem povedat. (Marica nemirno maje glavo in hoče govoriti.) Miruj, miruj! Čakaj, še več storimo. Vse mu dopovem tako, da pride sam k tebi in ti poreče: Marica, vzemi njega, ki ga ljubiš.

Marica (silno razburjena). Nikdar, nikdar! Poslušaj! — Prosim te, oh, rotim te — pozabi! — Vse je zaman. Ljubica — prepovedujem ti!

Ljubica (obstane trenotek; osupla). Kaj je to?.. To ni tisti strah, ki sem mislila nanj... Tu je še neka druga tajnost vmes...

Marica. Ne izprašuj me!

Ljubica. Da, da, še neka tajnost! Ali ne razumem je — in ničesar se ne morem domisliti. O, Marica — ali ne zaslužim toliko zaupanja, da bi mi povedala vse?

Marica. Povedala sem ti vso svojo skrivnost. Do tujih nimam nobene pravice.

Ljubica. Do tujih...? Dobro. Tajnost torej obstoji in vidva trpita radi nje. Meni pa nihče ne more braniti, da jo odkrijem, ako najdem pot do nje.

Marica. Ljubica!

Ljubica. O, ne boj se ničesar! Tvoja sestra ni otrok.

Grabar (pride z Julko. Slišal je zadnje Ljubičine besede, ki jih je izrekla prav glasno. Že od daleč): Ej, seveda ne! Nič ne verujete, gospodična Marica! Otrok je, seveda je otrok!

Ljubica. O, kar nič ne mislite tega, gospod slikar! Ta hip nisem prav nikakršen otrok. In če ste se prišli šalit, se niste prav namerili.

Julka. Kaj pa je to? Kaj ste danes res vsi nabrušeni?

Ljubica. E, pustimo to! Meni ni do šale.

Grabar. Kakor izvolite.

Ljubica. Kaj — kakor izvolite? Ali ste morda užaljeni?

Grabar. Hm — ravno preprijazen ni vaš sprejem.

Ljubica. Mar menite, da je človek vedno lahko dobre volje?

Grabar. O, saj prav ta hip dokazujete, da ne more biti.

Ljubica. Prav ničesar ne dokazujem. Kaj bi dokazovala?

Grabar. Pa ne. Kakor mislite. Očitno je, da sem vam na poti. Dovolite torej, da se umaknem. (Pokloni se.)

Ljubica (razdražena). Kakor se vam poljubi.

Grabar (odide).

Ljubica. Klanjam se! (Kratek premor.)

Julka. Ej, zdi se mi, da imam še najbolj prav. Človek se mora ohladiti, premagati mora svoje afekte, da postane lepo normalen, in potem, kadar se je sprijaznil z razmerami, najde pot do —

Ljubica. — do česa?

Julka. Hm — recimo do sreče.

Ljubica. Hvala! Ne vem, kaj je po tvojih nazorih »sreča«, ali jasneje in jasneje mi je, da z ubijanjem svojih pristnih občutkov,

z moritvijo svojega lastnega življenja nikdar ne dosežemo tiste sreče, ki jo jaz razumem . . . Ah, sedaj smo vsi razdraženi, pa ne opravimo nič pametnega. Pojdimo rajši domov!

Marica. Pojdimo!

(Vse tri se odpravijo, da odidejo na desno. S te strani prideta Edvard in Margerita, stopajoča naravnost proti razstavi. Ko sta že pri vratih, se Margerita slučajno obrne in opazi dekleta, ki so kakor na povelje obstala. Ljubica pogleda Marico, ki nehotе povese oči. Ljubica gleda dolgo za njo, potem pogleda še enkrat Marico, ki izkuša izbegniti njenemu pogledu.)

Ljubica. Pojdimo!

(Počasi odidejo.) — (Zavesa pade.)

(Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Po polju se vije stezica,
pa stezica skrita je,
z drevesi je vsa obsenčena
in s cvetjem pokrita je.

In zdi se mi včasih v teh mrtvih dneh,
da po njej sem hodil nekdanj . . .

A prav ne vem se spominjati
nikdar . . . Pa zakaj? — pa zakaj?

In danes je spet tak krasen dan . . .

Pa grem na to skrito pot,
in listje k meni priklanja se,
pozdravlja me cvetje povsod.

In cvetje pozdravlja me ljubó
in šepeče mi divni maj:

»Tako sam si dnes na poljanah teh,
tako sam! . . . Pa zakaj? — pa zakaj?«

In meni spomini vzkipevajo
na nekdanje majske noči . . .

Ah nekdanj, pač nekdanj hodila sva
po poti tej — jaz in ti.

A dnes po poljanah teh hodim sam,
čeravno je zopet maj . . .

A kdo je kriv, da hodim sam?

Morda ti? — Pa zakaj? — pa zakaj?

V. S. Fedorov.

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

(Konec.)

Sola za vinodelje in sadjarstvo je bila osnovana l. 1891. V šoli uči 1 ravnatelj, 3 honorarni nastavniki in 1 veroučitelj. Sprejemajo se v šolo učenci po zvršetku osnovnega nauka, ki so vsaj 14 let in ne več kot 18 let stari. Vsi žive v internatu in se vzdržavajo na državne stroške. Nauk je praktičen in teoretski. Predmeti se uče ti-le: 1) nadaljevanje osnovne nauke iz zemljepisja in srbske zgodovine, 2) račun, 3) prirodopis, 4) geometrija in zemljemerstvo, 5) ratarstvo z livadarstvom, 6) živinarstvo z živinskim zdravljenjem, 7) vinoreja, 8) kletarstvo, 9) sadjarstvo, 10) šumarstvo, 11) vrtnarstvo, 12) svilarstvo, 13) čebelarstvo, 14) računovodstvo. V zimsko šolo se sprejemajo odrasli kmetje od 20—23 let stari. Povprečno je imel en učitelj po 10 ur na teden. Srednja plača učiteljev je znašala 2703 din. Vseh učencev je bilo 62.

III. Srednje šole.

Leta 1895. je bilo v Srbiji 8 višjih osemrazrednih gimnazij, 2 v Belgradu, po 1 v Zaječaru, Kragujevcu, Kruševcu, Nišu, Pirotu, Požarevcu in Šabcu, 2 sedemrazredni v Vranji in Čačku, 2 šestrazredni v Belgradu in Valjevu ter 1 petrazredna v Negotinu. Nižjih štirirazrednih gimnazij je bilo 10, v Aleksincu, Velikem Gradištu, Gornjem Milanovcu, Jagodini, Knjaževcu, Leskovcu, Ložnici, Paraćinu, Svilajncu in v Smederevem. — Vseh profesorjev je bilo 145, suplenta 2, predavačev (neizpitanih nastavnikov) 119, učiteljev jezikov 58, veroučiteljev 13, honorarni učitelji 3, učiteljic ženskih del 15. Ker se ne sprejemajo več deklice na gimnazijo, odpadejo s časom poslednje učiteljice.

Broj vseh dijakov je bil l. 1895. v vseh gimnazijah 5547 učencev in 442 učenk, skupno 6189 dijakov. Od tega leta naprej se niso več deklice sprejemale v gimnazije in je bil omejen napredek v višjih razredih, ker niso bili dovoljeni ponavljalni izpiti.

Vse knjižnice gimnazijske so imele 12.946 del v 31.900 zvezkih. Za vzdrževanje gimnazij skrbi država. Občine dajejo za gimnazije stan. Leta 1895. je bilo izdano za vse gimnazije 895.212-90 din.

Leta 1895. sta bili v Srbiji dve realki, šestrazredna v Belgradu in sedemrazredna v Užicu. Vseh profesorjev vkup je bilo 10.

V Belgradu je bilo 219 dijakov, v Užicu 294 (+ 38 učenk), v obeh torej 551 dijakov.

Iz Srbije je bilo v Belgradu 183, v Užicu 305 dijakov, iz drugih držav v Belgradu 36, v Užicu 27 (88.57 + 11.43 %).

Vzdržavanje realk zadeva državo, užicka občina daje samo stan za šolo. Leta 1895. je bilo izdano za nastavnike 89.942.34 din.

S 1. sept. (po starem kol.) 1. 1898. je uvel minister prosvete in cerkvenih poslov, Andra Gjorgjević, nov plan gimnazijskega pouka, s katerim se je ustvarila enotna srednja šola ter ukinili realki v Belgradu in Užicu, zato pa bila določena 1. belgrajska gimnazija kot humanistična, 2. belgrajska gimnazija pa kot realni odsek. Mnogo, posebno nižjih gimnazij je bilo ukinjenih; občine so sicer hotele na svoje stroške vzdržavati one gimnazije, ki so se jim od vlade vzele, a odkod bi jemali denar za namirivanje stroškov? Tudi užiška realka se je izpremenila v gimnazijo s humanističnim in realnim odsekom. Gimnazije so dobile imena po primeru francoskih licejev in collègeev, n. pr. gimn. kralja Aleksandra, kralja Milana, Vuka Štefanovića-Karadžića itd. Nastavni (naučni) plan pa je bil ta-le:

1. razred — 6. razreda krščanski nauk (doslej je bil verski nauk predmet samo v nižji gimnaziji). Srbski jezik se uči po 3 do 5 ur na teden v različnih razredih. Štivo (berivo) so narodne pesme, gatke, opisi, umetne pesme in pripovedke. V 5. razredu se čita Mažuranićeva Smrt Smail-age, Subotičev Stevan Dečanski, Šapčaninova Nevesta Ljutice Bogdana, v 6. razredu odlomki iz dela Sv. Save, Teodosija, Domentijana in Danila i dr., dalmatinski pisci, v 7. razredu Kačić, Reljković, Rajić, Dositije, Mušicki, Popović, Milutinović, Vuk. V 8. Branko, Preradović, Njegoš, Grujić, Jakšić, Zmaj, Kačanski, Trnski, Lj. Nenadović, Lazarević, Ljubiša, Šenoa itd. — Nemščina je obligaten predmet ter se uči v vseh razredih po 3 do 5 ur na teden. Lat. jezik se predava počenši od tretjega razreda po 5—6 ur. Grščina je obvezen predmet od 3. razreda dalje po 5 ur na teden. Realci se namesto grščine uče francoščine v isti meri.

Kakor vidimo, je iz nastavnega plana srbskih srednjih šol izpuščen ruski jezik, ki se ne uči niti kot svobodni predmet.

Kdo ve, koliko časa bode veljal novi učni red. Že so se čitale po listih izjave, da se povrnejo gimnazije vsem onim mestom, kjer so bile nekdam.

IV. Ljudske šole.

Na koncu šolskega leta je bilo 89 mestnih in 758 selskih deških ter 67 mestnih in 63 selskih dekliških šol, vseh skupaj 977. Ena

šola je prišla na 494 km². V okrogu krajinskem je prišla 1 šola na 29 km², v okraju užiškem na 117·3 km². Ena šola je prišla na 2195 mest, in 2402 sels. stanovnikov. Šolskih poslopij je bilo 1 mestno in 14 selskih last državna, 124 + 718 s. last občin in 31 m. + 89 s. privatna lastnina. Od teh je bilo 15 moških šol v državnih in 740 moških ter 102 ženske v občinskih zgradbah. Vseh teh zgradb je bila samo polovica v dobrem stanju, to je po higijenskih in šolskih zahtevah; druge so bile v slabem stanju. Najboljše zgradbe so bile v kruševskem okrožju, najslabše v vranjskem okrogu, in sicer so bile ženske šole v najslabših poslopijih nameščene. Po številu razredov je bilo enorazrednic 7 moških in 30 ženskih, dvorazrednic 15 m. + 25 ž., trirazrednic 47 m. + 9 ž., štirirazrednic 764 m. + 62 ž., petrazrednic 6 m + 3 ž. in šestrazrednic 8 m. + 1 ž. Ženskih enorazrednic je bilo štirikrat več nego moških, v mestih je bila sploh le ena enorazredna šola. V Nišu so bile samo štirirazredne in večrazredne šole. Vseh razredov je bilo 373 mestnih in 2939 selskih za dečke ter 245 mestnih in 111 selskih za deklice, vsega 3680 razredov.

V osnovnih šolah je bilo na koncu l. 1895. 1059 učiteljev in 757 učiteljic. Učiteljice se smejo nameščati samo v nižjih razredih moških šol in samo v podeljenih šolah; zato jih je razmeroma več v mestih nego na selu, kjer je mnogo šol nepodeljenih po spolu.

Za osnovne šole trošijo država in občine. Država plača učitelje, občine dajejo kurjavo, stan in potrebe ter stan za šolo. Kjer nima učitelj v šolski zgradbi stanovanja, dobiva od občine naknado v novcu. V mestih znaša stanarina od 240—1056 din. Iz državne blagajnice se je l. 1895. izdalo 1,905.902·62 din. (61·45%), od občin 1,233.454·08 din. (38·55%).

Novi šolski zakon ministra Gjorgjevića je odvalil od države bremena na občine. Vendar se je letos čitalo po časopisih, da je skupščina pripravljena zopet olajšati breme občinam ter ga zavaliti na državo. Kako se bode stvar iztekla, sedaj še ne moremo vedeti.

Na koncu l. 1895. je bilo vsega 1016 šol, 1628 učiteljev, 834 učiteljic, 66.964 učencev, 13.294 učenk, skupno 80.258.

Iz najnovjših statističnih dat za l. 1898. posnemamo še te-le podatke: Leta 1897/98. je bilo v Srbiji 1092 osnovnih šol (938 m. + 154 ž.), torej za 74 več kot l. 1895. Dijakov je bilo 81.945 (od teh 13.845 ženskih), torej 8423 več kot l. 1895. Učiteljev je bilo na koncu l. 1898. 2028 (od teh 910 učiteljic), torej 212 več kot l. 1895. Za vzdrževanje osnovnih šol je potrošila država 2,268.317·68 din. brez občinskih stroškov za kurjavo, stan itd. —

Srednje šole (15 popolnih, 5 nižjih gimnazij, 2 realki) in strokovne šole (bogoslovja, učiteljska šola v Aleksincu, ratarska v Kraljevu, trgovska v Belgradu in vinarska v Bukovu) so štejele skupno 451 nastavnikov in 6532 dijakov. Višji ženski šoli v Belgradu in Kragujevcu sta šteli 70 nastavnikov in 1028 učenk.

Stroški za srednje in strokovne šole so znašali 1.156.069,91 din., za ženski višji šoli 119.193,45 din. Ako prištejemo še izdatke za visoko šolo, tedaj je bilo v vseh srbskih šolah leta 1898. 89.864 dijakov, 2605 nastavnikov, potrošeno pa je iz državne blagajnice 3.832.756,01 din., iz obč. pa 1.171.179,21 din., skupno 5.003.935,22 din.

Za mizo.

Za mizo pivci stari sedé,
v čeljustih pipe ožgane držé,
med prsti vrtijo kozarce.
Poslušam te modre starce.

»Oh, slaba na svetu je, slaba zdaj!
Drugače je bilo, ko cvel je maj
nam sreče, življenja, mladosti,
ko še so cenili kreposti!

»A danes, kako je pač danes? — Ah!
Človeka prešine groza in strah,
ko gleda mladino po sveti
razkošno, brezstidno živeti.

»Tako ti za mizami vedno sedi
in pije in poje vse dneve, noči,
da vino naposled jo zmede,
da v zmoto in greh zabrede.«

In starci sedé in čaše zvené,
in lica jim bolj in bolj goré,
zamišljajo v mlade se čase,
navdušenje v glavah jim rase.

»Možje, mi smo zmerni bili povsod,
a danes pokvarjen človeški je rod,
ob čašah smo tudi sedeli,
pa smo vsaj za dom goreli!

»Pa smo za dekleta goreli mi,
a danes smo že oslabeledi vsi,
pa vendar še taka stvarca
pomlaja in dviga starca.

»O, bratje, sedaj je že trda noč
in ogenj je vinca tako pekoč . . .
O, da so tu naša leta,
o, da so tu naša dekleta!

»Te stare kosti pomladile bi se,
okrog pasu ovile bi se,
in ustnice bi zažarele,
na licu se mladem ogrele.

»In reci, karkoli hoče kdo,
takrat je pa vendar bilo lepó,
tam v raju našega žitja
to bilo je petja in pitja!

». . . Ko zjutraj se prebudim,
prav žalostno se držim . . .
Prekrasna mladostna je doba,
prijatelji, pijmo do groba!«

Domá.

Črtica. Spisala Zofka Kveder.

kekega dne se mu je stožilo po domu. Že par let je bil v tem velikem tujem mestu, kjer je bilo po letu tako zadušljivo in tesno, da skoro niti prav dihati ni mogel. In tukaj v tem predmestju, kjer je stanoval, je vedno smrdelo po premogu, in če je odprl za kako uro svoje okno, ležalo je vse polno saj po knjigah in po opravi. Tistih prašnih dreves doli na ulici ni mogel nič več gledati, in če je šel v park, se mu je zdelo, kakor da ne vidi pravih dreves in prave trave. Tu je bilo vse tako lepo obrito in polizano kakor kak frizerski učenec. Enkrat bi bil zopet rad v pravem gozdu, zopet bi rad ležal na tistem dišečem senu v lazih ali pa na tratini pod domačo lipo.

In takoj tisto dopoldne je začel pospravljati svoje stvari v oni mali dijaški kovčeg, ki mu je bil že toliko let zvest tovariš. Vse knjige in zakonike je pustil na omari, naj se praše, dokler zopet ne pride. Propal je pri zadnji izkušnji; ali kaj, tistih par dni, katere bo preživel doma, si ne bo grenil z učenjem! No da, če človek toliko let študira, mu ni toliko za par semestrov več ali manj. Nasmehnil se je pikro, ali koj na to je zažvižgal neko fantovsko in zmetal še tistih par drobnarij v kovčeg, kar jih je imel.

Popoldne pa je rekel svojemu advokatu, pri katerem je bil nastavljen kakor stenograf in pisar:

»Gospod advokat, jutri mislim iti domov.«

»To ne gre, to ne gre! Kje naj dobim drugega?«

»Ah, še danes vam ga pripeljem, ako hočete.«

In ker ni bilo dela in ker je bil advokat dober mož, ki se je hotel zadovoljiti za kak teden tudi z namestnikom, je naš junak takoj zopet odšel in jo mahnil v neko temno, ozko ulico, kjer je njegov znanec in prijatelj visoko pod streho gospodaril in gladoval in čakal, kdaj dobi mesto kakega instruktora ali repetitorja ali pisarja. Povedal je prijatelju, zakaj se gre, in ta je bil takoj zadovoljen, da prevzame vse obveznosti našega junaka.

»Jaz grem domov«, je rekel ta, Tone Korošec, da ga predstavim.

Sram ga je bilo, da je tako ponosno in samozavestno dejal »domov«. Zakaj znanec njegov ni imel doma. Rodil se je Bog ve v kateri hiši tega velikega mesta, njegovi starši in sorodniki so pomrli in ostal je sam. Ni imel doma. Tone Korošec si ni mogel

predstavlja, da bi bil kdo doma v mestu, med temi stotisoči neznanih ljudi, med to legijo ulic in hiš. Dom, to je vas na deželi, posebna vas med poljem in pašniki in zelenim gozdom naokrog. To je dom. Hiša, ki stoji nekaj človeških vekov, in vas, ki se morda celo stoletje nič ne izpremeni. In ljudje, ki nas poznajo in katere poznamo mi. Ujci in strinje, tete, botre in strici, možje in žene, pa fantje in dekleta. — Razlagal je vse to svojemu prijatelju ali ta ga ni razumel. No, si je mislil, če bi imel denar, pa bi ga vzel s seboj, da vidi. Ali ni imel denarja, žalibog. Niti za sebe ne mnogo. Toliko, da pride doli domov, in še par kron, da kupi materi in sestri kako ruto, očetu nož s tremi rezmi, bratu pa mošnjiček za denar. Da ne porekó, da je prišel s praznimi rokami. Za nazaj pa oče kaj da. Saj ni brez drobiža. In morda bo še vse dobro potem.

Tone Korošec je bil namreč skregan z očetom in z vsemi doma. Že par let. Od tedaj, ko je tebi nič meni nič pobegnil iz semenišča. »Ko se je že pol leta pripravljal za gospoda«, kakor je dejala mati. Ko mu je takrat oče pokazal vrata: »Ali nazaj v lemenat, ali pa nikdar več čez prag naše hiše«, se ni oglasil nihče, da bi mu bil dal prijazno besedo, ko je užaljen z nekako grenko, trpko svojeglavostjo odhajal v svet. Niti mati ne. Pes je lajal za njim, oni drugi so pa stali v hiši in se križali nad nepokornim sinom. Otresel je prah domače dežele s svojih nog in se odpeljal študirat. Težko je bilo vse to. Delati, goniti in pehati se za par krajcarjev, da ostane živ, a zvečer mučiti se za cilji. Neumen ni bil nikoli, ali za take suhe nauke tudi ni imel nikdar posebnega talenta. Izpiti so stali pred vrati boljšega življenja kakor angel pred rajem. Pa je tlačil tista dolgočasna skripta vsako noč v svojo glavo, a kaj pojde v utrujeno in zmučeno pamet! Kolikokrat je zaspal nad knjigami — pal je pa vendar. Bil je že eden izmed starejših med tovariši in kadar je prišel mednje, je resno in zamišljeno sedel pri mizi. Nekaka resignacija se ga je začela polasčati zadnji čas. Jeza in trma sta izginili iz njegove duše, in zdaj ni bilo nič tam, kar bi ga pehalo dalje. Vsi cilji in ideali so se odmaknili naenkrat tako nedosežno daleč, da bi bilo smešno goniti se za njimi.

V tem mučnem duševnem stanju se mu je nakrat stožilo po domu. Zdelo se mu je, kakor da ga čaka tam v domačih hribih neko pomlajenje, kakor da tam najde svojo prejšnjo svežost in čilost.

»Pojdem domov, pa se napijem doma in svobode. Cel dan bom ležal doma na vrtu, da me solnce obsije in pogreje. In zvečer pojdem s fanti vasovat in ukat. In vsi me bodo veseli, mati in sestra

in brat in oče tudi. Saj sem njihov. Korošček sem. In vsakega posebej objamem.

Pogledal se je v ogledalo in zdelo se mu je, da se je zelo postaral ta štiri leta, kar je od doma. Oči so globoko v jamicah in po obrazu se delajo fine zareze in brazde. Ustnice so nekako uvele in stisnjene in v oči je prišlo nekaj težkega in zamišljenega. Samemu sebi se je zasmilil in skoro bi se bil razjokal.

»Milo se jim bo storilo doma, ko me tako ugledajo«, je premišljeval, in domači kraji, domači, dragi obrazi so vstajali jasni in blagi pred njegovo dušo. Triletna odsotnost, mrzla tujina, neko sladko domotožje jih je očistilo vseh peg, in njegove oči so jih gledale polepšane v idealni luči njegove ljubezni.

* * *

To je bila vožnja, prijetna in sladka, polna sanj in pričakovanja. Gledal je skozi okno železniškega voza, ali ničesar ni videl. Domači spomini so mu igrali pred očmi in misli so hitele naprej, domov.

»Še nikdar ni bilo toliko ljubezni v mojih prsih. Polno srce jim prinesem. Kako me bodo veselil! In jaz se bom grel v njihovih dobrih pogledih, polnih naklonjenosti in ljubezni. Moja mati! Zajokala bo sreče in vse mi bo storila, kar bom hotel. »Truden si in lačen, sinko; odpočij si! Kaj naj ti prinesem, s čim naj ti postrežem?« In z rosnimi očmi pojde v kuhinjo, da se najoka tam do sita. In brat. Peljal me bo v hlev, pokazal mi junce in vso živino, ponosen in samozavesten: »Srečo smo imeli ta leta. Glej, in oba vranca imamo še. Veš, v nedeljo popoldne se kam peljeva, ako hočeš!« Sestra bo sramežljivo vpraševala po tujem mestu in nazadnje me morda vpraša: »Poznaš tega in tega iz naše vasi? Snubil me je. Vse je že dogovorjeno in pripravljeno in jeseni bo poroka. Ravno prav si prišel! Oče pa si bo resno basal svoj stari, zakajeni vivček: »Bolje bi bilo, da si mene poslušal, Tone, ali kar je, je! Tvoja glava, tvoj svet! Jaz ti ne bom očital. In če boš hotel biti pameten, kak krajcar se še vedno najde pri meni, da ne boš stradal v cesarskem mestu!« Počasi poreče to. Tehtno bodo padale besede iz očetovih ust in on jih bo poslušal, pokorno in hvaležno.

Vse to je premišljal v neštetih varijacijah. Krivico so mu delali, res je, ali morda je bilo iz ljubezni. Pove jim vse in jim razloži, da ne more in ni mogel delati proti svoji vesti. In razumeli ga bodo. In naj je karkoli v njihovih očeh, hinavec ni bil in noče biti nikdar. Tuji so si po mislih in nagonih, po ciljnih in namenih,

ali po srcu so si blizu. Pamet in spoznanje jih je odtujilo, ljubezen jih zopet zbliža.

Tako je mislil in zaupanje mu je raslo v duši. Ko je končno izstopil z železnice in iskal poštnega voza, da se ž njim dopelje do domače vasi, ga je nakrat napolnilo tako silno čuvstvo za ta dom, kateremu je bil že tako blizu, da je uvidel, da bi mu bilo nemogoče mirno sedeti v zaprti pošti. Mahnil jo je peš po bližnjicah preko hribov.

Bilo je še rano v jutro. Po dolinah so se še vlekla prozorne megle, trgale se ob grmih in drevesih in rahlo plale gori in doli. Nikjer ni bilo videti žive duše. Ta mir, ta tišina in samota je čudovito delovala nanj. Srce mu je bušilo, oči bliskale, in zdelo se mu je, da se nikdar ne bo mogel nasititi tega mirnega brezglasja. Krenil je v gozd in še nikdar ni tako globoko čutil veličastne krasote vstajajočega dne kakor to jutro. Kako sveže je bilo vse, kako čisto, trpkó, nedotaknjeno! Kako mehko je bilo hoditi po ozkih, gozdnih potih, kako opojen duh je vstajal iz te silne, črne zemlje! Skrivnostno so šumele smreke nad njim, veselo je pokalo suho vejevje pod nogo. In kakor se je solnce dvigalo, tako je naraščala ta omamljiva, čarobna svetloba pod zelenimi vrhovi. Tiha in sanjava, polna melodij, daljnega ptičjega speva in rahlega šumenja dreves. Sedel je na posekano hojo in se zamislil. Zakaj ga niso pustili doma, da prežije vse svoje življenje v ti mirni, deviški prirodi! Ali poslali so ga v svet, med borbo in vihar; izgubil je tam zunaj to brezmiselno zadovoljnost, katera edina bi ga bila morda osrečila. Prihajal je domov, ali kakor tujec je prihajal, kateri pride na en dan, dva in zopet odide, kateri toži po tej zemlji, po tej sveži, opajajoči sili proste narave ali kateri ne more živeti tu. Ne more živeti tu, to je čutil globoko. Ne prenesel bi dolgo tega miru, te samote, te tišine. Zahrepenel bi po življenju, polnem, gibajočem, četudi grenkem življenju med svetom, ki napenja vse sile mozga, vse živce, vso dušo, vse srce. Sladko je odpočivati, ali on bi ne znal biti zadovoljen. Naj razsipa zunaj v svetu svoje mlade dneve, svoje mlade sile za morda prazne fantome, za goljufive fate morgane, vsaj čuti, da živi, ima pravico se razburjati, rebelirati, vstajati, vojevati za svojo pravo, za svoje misli, za svoje cilje. Kaj bi tu v tem velikem, samotnem miru s svojim vročim, nepokojnim srcem!

Vstal je in šel dalje. »Idem domov, da se odpočijem«, rekel je smehljaje in v mislih pristavil: »In potem se vrnem nov in prerojen, srečen in močan in lahko bo iti dalje v bodočnost za novimi cilji, ki se bodo vsak dan jasnejši in svetlejši bleščali pred menoj.«

Solnce je že precej poskočilo in rosa se je že sušila, ko je stal na vrhu, od koder se mu je nakrat odprl daljni razgled preko domačih krajev. Omamilo ga je in za hip je zamižal. A hitro se je sklonil kvišku, široko odprl oči in njegov pogled se je razprostrl tja čez doline in čez vrhove, zelene in sveže kakor mirten venec na nevestinem čelu. Pet belih vasi se je bleščalo pred njim, ravne ceste so peljale med pisanim poljem tja nekam daleč in tam na kraju se je srebril na ovinkih ozek potok. Nebo je bilo modro in jasno kakor zaljubljene oči zlatolase ljubice in solnce se je svetilo, mehko in bleščeče, kakor da se ima ta trenotek razliti njegovo zlato po nebesnem svodu. Zatrepetalo je srce in prsi so se razširile.

Kje še so tako bele vasi, kje še so tako zelene trate, kje še na vsem širnem svetu so tako temni smrekovi gozdi?! In te doline in ti vrtovi! Kakor da se je morje zavalovalo in otrdelo, tako gladke in lepe so te doline, udobne kakor dlan. In ta sapa! Nikjer ne piha tako hladna, ostra, trpka sapa! Ah!

In globoko je vdihnil ta zdravi, močni in trpki zrak. Kakor da bi pil staro, plemenito vino, tako svež je ta zrak in opojen!

Pohitel je doli k cesti, in pri vsakem koraku se je odgrnila nova krasota domačega kraja pred njegovimi očmi. Nekaj vročega mu je zavrelo v srcu in skoro bi se bil razplakal neke nepojmljive nežnosti.

Kje še so tako bele vasi? Kje še tako zeleni kraji? Oh!

In zopet je dihal globoko in žejno, da se napije domačih vonjav, smrekovega duha, trpke svežosti te zemlje in tega polja. Sto misli, sto spominov, sto dojmov se mu je vrstilo v duši.

Na vseh oknih rase rožmarin in cveto nageljni. Na vseh! In dekleta, zdrava in jedra se smejejo, da se jim belijo zobje med rdečimi ustnicami, rdečimi in sočnimi kakor zrele jagode. In fantje! Krepki, gibki in žilavi kakor jelka v gozdu. Njihova zagorela lica in oči bistre, bistre kakor brušeni diamanti! Oh, enkrat ž njimi peti po noči na vasi! Po noči, kadar vsi ti nešteti gozdovi naokrog šumé kakor ogromni slapovi na rekah! In kadar luna sije in oblaki jadrajo, beli, leteči, kakor lahke sanje malih otrok.

Odrodil se je od te zemlje. In zdaj bi bil pal na trato, pritisnil obraz k zemlji in zaplakal: Oh, ti moj kraj, ti moj kraj!

* * *

»Ti si?!« je dejala mati prestrašeno in se odmaknila, ko je naglo pristopil k njej in jo hotel objeti. »Kako si me prestrašil«, je jecljala in brisala desnico v predpasniku.

Njemu je lice zardelo in roke so se mu povesele. Pozabil je bil, da ni navada objemati se v pozdrav pri njih doma. V zadregi je prijel desnico svoje matere, a jo takoj zopet izpustil. Zdelo se mu je, da ne stoji njegova mati pred njim, ampak kaka druga, tuja ženska. Njej so se šibila kolena in vsa je trepetala prestrašenosti. Njen sin je bil, da, in rada ga je tudi imela, ali kaj je pomenjal njegov prihod? Gotovo nič dobrega. Naučila se je misliti nanj kakor na slabega, nehvaležnega sina, od katerega ni nič kaj prida pričakovati. Vsak dan je molila zanj, ali čisto prav ji je bilo, da je tam v svetu, da se ne oglašá in da ne moti miru domače družine. In zdaj je stal pred njo.

»Ne pojdeš v hišo?« ga je vprašala in odprla vrata pred njim. »Oče je na dvorišču, takoj ga pokličem.«

Naslonil se je na belo, javorovo mizo v kotu, drugače bi bil pal. Zazibalo se je okrog njega in pravo življenje je stopilo na mesto njegovih sanjarij. Po kaj je prišel domov? Tuj človek k tujim ljudem. Bedak! Skoro bi se bil zopet obrnil in odšel prej, nego ga je videl še kdo drugi razen matere. Vedel je dobro, da ne najde ljubezni, katere je pričakoval. Materin pozdrav ga je hipoma stregnil. Nemilo se je zbudil iz svoje neumne, idealne pijanosti. Nasmehnil se je bridko in že se je obrnil k vratom. »Pa pojdem, od koder sem prišel!« Toda ne! V tistem hipu se je zbudila neka trma v njem. »Saj je to moj dom! Hiša mojega očeta, kjer sem bil rojen, kjer sem se igral, kamor sem hodil na počitnice, ko sem bil še v gimnaziji. Če imam svojo glavo, če delam po svoji volji, se ni še nič izpremenilo. Še vedno sem tukaj doma!« Odložil je klobuk in sedel za mizo, podprl brado v dlani in čakal.

Tako ga je našel oče, silen mož z orjaškimi udi in trdim, strogim obrazom. Vsaka črta, vsaka poteza kakor vklesana v kamen. S težkimi koraki je pristopil k sinu.

»Dolgo se nismo videli.«

»Dolgo.«

Po dolgi, mučni pavzi:

»Pa Bog daj zdravje!« in počasno je pomolil sinu roko.

»Bog, oče!«

In zopet molk. Potem se oče odkašlja važno in počasno pa vpraša:

»Po kaj si pa prišel?«

»Po nič! Tako, domov.«

»Hm. Kaj si pa delal?«

»Služil sem vsakdanji kruh pa učil sem se.«
 »Tako. No, saj to je lepo. Pa si kaj prida?«
 »Nič nisem. Pisar.«

Molk.

»Pa praviš, da si se učil. Županov iz trga je postal po štirih letih profesor in doktor mu tudi pravijo.«

Molk.

»Pa ti si tudi nekaka štiri leta proč, ali koliko?«

»Natanko štiri.«

»No, pa nisi nič. Kdaj pa boš kaj?«

»Ne vem.«

Zaničljiv posmeh.

»No, saj sem dejal. Iz tebe ne bo nikdar nič prida. Županov iz trga...«

»Županov iz trga ni stradal, ni moral vsake skorje kruha krvavo zaslužiti kakor jaz.«

»Saj si sam hotel stradati. Jaz sem dejal, da nič ne dam, niti krajcarja. Svojo doto si doštudiral, zdaj pa sam glej! Tudi beliča ne dam več.«

»Saj ne prosim.«

»In če bi prosil!«

In zopet molk. Težko in jezno je stopal stari mož po hiši, sin pa je sedel pri mizi z brado v dlaneh. Njegove oči so bile trde in mrzle in svetile so se kakor brušena kovina.

»No, in kaj misliš? Doma ne moreš biti.«

»Samo se ne bojte! Prišel sem še enkrat pogledat te kraje, potem ne pridem nikoli več.« Vzpel se je pokoncu, stisnil pesti in se udaril ob prsi. »Nikoli več! In če bom umiral pred tujimi pragovi, pred to bišo ne pridem. Kolnem sel!« Težko se je spustil nazaj na klop in topo pristavil: »Zdaj me nikar ne podite! Ne bom dolgo.«

»Ostani, kakor dolgo se ti zdi, saj si vendar le doma.« In mož se je obrnil, da odide, ali še enkrat se je zastavil pred sinom: »Če imaš v kaj, se preobleci. Nočem, da bi sosedje kazali s prstom za teboj. Nočem imeti sramote!«

Sin je pogledal doli po sebi in videl, da je res jako zapuščen. Hodil je najprej po rosi, potem po prahu, da je bil videti kakor kak boljši potepuh. Ali očetov klic: »Nočem sramote!« se je dotaknil njegovega srca, in njegovega ponosa obenem in enako globoko. Zdelo se mu je, da ga še nihče na svetu ni tako razžalil. Udaril je z pestjo po mizi: »Zaradi mene ni treba biti nobenega

sram, tudi vas ne!» je zakričal in solza mu je prišla v oko — iz jeze ali žalosti, tega ni vedel.

Oče je odšel in kmalu nato je prišla mati.

»Kaj sta imela, moj Bog?» je zaječala in si brisala s predpasnikom oči.

»Nič nisva imela«, je rekel svojeglavno.

»Oh, da bi bil mene ubogal in očeta, vse bi bilo dobro. Tako se ti pa slabo godi in mi nimamo nič drugega od tebe kakor skrbi in žalost. In še sramoto.«

»Samo še vi začnite! Pa se obrnem in pojdem. Še beraču se dovoli, da se spočije, jaz pa nimam mesta in miru v domači hiši.«

»I saj molčim. Ali res je. Pod nesrečno zvezdo si rojen, Tone.«

»Eh, lačen sem in žejen in umil bi se rad.«

Mati ga je peljala v kamro pod streho, prinesla mu vode in ga vpraševala, kaj bi hotel. Njemu je bilo vse to neizrečeno mučno. Materin objokani obraz, njene solze, njeni vzdih, vse ga je razburjalo, podžigalo v njem nekako čudno, bridko jezo. Čutil je, da te solze ne izvirajo iz ljubezni in sočutja do njega, da imajo svoj izvir drugje. Ni jokala nad njim, nad sinom. Jokala je nad seboj, nad materjo nepokornega sina, ki ni hotel postati duhoven in kateremu zdaj Bog ne da, da bi bil srečen.

»Zakaj jokate?» je vprašal osorno.

»Kako bi se ne jokala! Vsaka mati joka nad svojim izgubljenim sinom.«

»Jaz nisem izgubljen. Ničesar nisem pregrešil, za kar bi me moralo biti sram. Vsakemu pogledam lahko v oči.«

»Vem, da nisi tat ali ubijalec, ali izgubljen si pa le. Ali imaš kaj vere?»

Ni odgovoril. Trpko je gledal predse in neskončna bridkost mu je polnila dušo.

»Oh, saj sem vedela, da nimaš vere,« je jokala mati.

Prijel jo je za roke, nežno kakor še nikoli v svojem življenju:

»Mati, kaj ne, da imamo vsi nekaj tukaj notri, v srcu, kar nam pravi, to je prav in to ni prav, kar nas sili, da delamo to, in brani, da ne storimo onega. Vidite, mati, tudi jaz imam ta glas v sebi. In verjemite mi, še nikdar se nisem v velikih rečeh pregrešil proti temu glasu, proti svoji vesti. In če sem kdaj v manj važnih stvareh ravnal drugače, kakor mi je ukazoval ta glas, verjemite, da mi je bilo pozneje vselej žal, in drugič sem poslušal in ubogal ta glas. In glejte, mati, mene moje srce, moja vest nikdar ne siii, da molim. Nikdar

ne čutim potrebe iti v cerkev, nikdar nimam težkih misli ali kakega očitanja, kakega kesa v svoji duši, ker ne verujem.«

»Nesrečnež!« je zakričala mati in izkušala se mu izviti, ali nje-gove roke so jo trdno držale in nadaljeval je resno in žalostno:

»Mati, vidite, jaz res ne verujem, kakor verujete vi, jaz res ne molim. Ali mati, če bi dejal in se delal, da verujem, bi lagal, in če bi se silil moliti brez notranje potrebe, bi bil hinavec. Mati, dajte, razumejte me! Jaz vam nočem vzeti vaše vere, nočem vam vzeti to-lažbe, ki jo najdete v molitvi. Jaz vem, da je vse to potreba vašega srca in vaše duše, da je ni hinavske misli v vas. Kar je vam sveto, bom vedno spoštoval, četudi ni sveto meni. Mati, glejte, vaš sin sem in v resnici vas imam rad. Ali hliniti se ne morem, ne morem nekaj trditi, česar ni. Jaz vas samo prosim, da me ne kolnete in ne zametujete, ker sem odkritosrčen, ker ne lažem, ker ravnam po svoji vesti, po svoji duši.«

Spustil je njene roke in se dotaknil z desnico svojih prsi. Bilo mu je nekako lahko in sveto, kakor nekdanj, ko je še kakor majhen deček prihajal od izpovedi. Čutil je, da je čist pred seboj; v duši mu je postajalo mehko in milo.

»Mati, saj med nama ne gre za to, kaj verujete vi in česa ne verujem jaz. Med nama gre samo za to, da ste vi moja mati in jaz vaš sin, samo za to gre, da naju ima spajati in naju spaja medsebojna ljubezen in spoštovanje. Mati, štiri leta vas nisem videl, in jaz upam, da bom vsaj vam dobrodošel v tej hiši.«

Pripognil se je in ji pogledal v obraz, oblit od solz. Nепrestano je jokala in njene koščene, od dela raskave in žuljave roke so bile vse mokre. Njemu se je milo storilo teh rok in srce se mu je napolnilo ljubezni in spoštovanja.

»Mati!«

In tedaj ga je vprašala mati z nepopisljivo grozo v glasu: »In ti ne moliš?«

»Ne, mati!«

»In ti nisi bil pri velikonočni izpovedi?«

»Ne, mati!«

»Oh, jaz nesrečnica, zakaj sem te rodila!«

»Mati!«

Zdrknil je pred njo na kolena in jo objel. Vso dušo je vsilil v pogled in vse srce je položil v to ime.

Mati pa je dejala:

»In duhovnike zaničuješ?«

»Samo tiste, ki to zaslužijo.«

Jok je zadušil vsako daljno besedo. Ko se je zopet nekoliko pomirila, je odrinila sina in dejala:

»Prav so imeli gospod kaplan! Izgubljen si! Pusti me, ti nisi nič več moj sin!«

Skočil je pokoncu in bilo mu je, kakor da je kdo vse najlepše njegovega srca in njegove duše pomandral v blato.

»Kdo je rekel, da sem izgubljen?«

»Gospod kaplan. Takrat, ko si pisal proti veri in duhovnom.«

Spominjal se je, da je napisal enkrat nekak članek proti klerikalizmu.

»In kaj še?«

»O, prav so imeli! Bolje bi mu bilo, da je oslepel pri priči, kakor da je to napisal, so dejali. Oh, boljše bi ti bilo, da nisi bil nikdar rojen!«

Hotel je vzrojiti, ali še enkrat se je premagal.

»Mati, vi mi to pravite, vi?! Vi mi to pravite, zdaj, ko sem po štirih letih prišel domov, ko me ne bodete menda nikdar več videli?!«

»Oh, saj bi mi bilo laglje, da te nikoli več ne vidim, kakor da moram slišati take stvari iz tvojih ust.«

Odšla je z jokom in on je ostal sam.

Ha, ha, to je torej dobil za tisto svoje polno srce! Sram ga je bilo pred samim seboj. Ha, ha, zdaj je doma! Vsi so ga veseli, vsi so ga lepo pozdravili! Tujec je, tujec lastni materi. Kje je ljubezen?! Samo nekaj dogem, to jim je srce. Niti ene dobre, blage besede ni slišal. Otrdelo je vse v njem in zdelo se mu je, kakor da ga tišči kamen v prsih. Izruvali so vse in poteptali. Bilo mu je, kakor da se mu je zmešalo, kakor da sanja težke, mučne sanje. Stisnil je pesti in se z vso močjo udaril po glavi. Norec, spametuj se! Doma si. Na edinem, sladkem, najlepšem svojem domu. Odpočiješ si in oddahneš v toplini domačega ognjišča. Vse te je veselo, v vsakem očesu čitaš ljubezen.

Haha!

Bridko mu je bilo, bridko, bridko . . .

Vrgel se je na tla in zaplakal kakor malo dete, ki je samo in ubogo ostalo na svetu. Že leta ni jokal, ali danes je moral. Saj je bil doma brez doma.

Zapr! se je in celi dan in celo noč je gledal skozi odprto okno, kdo ve kam, z bolečim, raztrganim srcem.

Drugi dan je odšel v gozd. Celo dopoldne je blodil okrog. Opoldne je v neki gostilni pil malo vina s črnim kruhom, potem se je vrnil nazaj proti domači vasi. Na parobku nad vasjo je legel pod smreke in se zagledal v to pokrajino. To je bil še njegov gozd, to je bila še njegova dolina, to so bila še njegova polja. Tam zadaj je stala na griču bela cerkev, nebo je bilo visoko in globoko, jasno in praznično. In kako čudovito so se slikali temni hribi od te blesteče modrine, kako čudovito se je belila vas med poljem. Tam onkraj vasi pod gozdom na prostranem pašniku so palili dečki smrečje. Mirno se je dvigal zlatorumen plamen v toplem ozračju, prozorni dim je brzo izginjal pod smrekami. Vžgal je suho brinovo vejo pred seboj. Gorela je brez dima, a dišalo je prijetno in mamljivo. Ko je takole nekdaj kuril na paši, — vriskal in ukal, rezal pokalice iz bezga in pekel krompir . . . Kje so tisti časi? . . . Doli v vasi je zalajal pes ali zakikirikal bojevit petelin, zacinkalo zvonce od govedi, zaplakal otrok — vse se je slišalo sem gori pridušeno in sanjavo. Uspavali so ga ti daljni odmevi, ta sveži, močni, a vendar topli, mehki zrak, to šumenje smrekovih vrhov nad njim in to solnce, te jasne, smejoče se barve, ki so polnile dolino. Izginila mu je zavest in trdno je zaspal. Solnce se je že nagibalo za hribe, ko se je prebudil čil in okrepečan.

Pa se vendar odpočijem doma! je mislil pol žalostno, pol veselo.

Šel je doli v vas. Ni hotel iti po stezi za vrtovi, po cesti je šel sredi vasi. Neprijetno mu je bilo ono pozdravljanje in vpraševanje; ali ker mora biti, naj pa bo, bolje prej ko pozneje.

Vas je oživela. Pred hišami so stali kmetje, stari in mladi, ki so ravnokar prišli s polja. Ženske so hitele po vodo in pripravljat večerjo. Otroci so razgrajali in razposajeno letali semtertja. Čreda se je razpustila po vasi, zarožljale so hlevske duri, par kletev se je čulo.

Takoj pri prvi hiši so ga zastavili. Kako in kaj? Kje je bil, kaj je delal, kako se mu godi, kaj hoče biti, kdaj in kje? Če je zdrav, če so ga doma veseli, zakaj ni hotel pravzaprav študirati za gospoda, kako se mu doma dopade i. t. d. Cela ploha! Videl je nekaj znanih deklet — zdaj so bile že mlade žene, prehitro uvele in prerano ostarele. Kake lepote so bile svoj čas! Zdaj so imele upala, bleda lica, utrujene poglede, oblačile so se zanikarno in govorile so, kakor da so že starke. Same nadloge! Dela dosti, malo veselja. Ah, kje so dekliska leta! Zaslišal se je otroški krik iz hiše, kaka deklina je zakričala: Mleko kipi! Zabela se pali! In odbežale so vse prestrašene. Videl je mlade može, s katerimi je nekdaj fantoval. Gnali

so živino napajat, važno kadili iz kratkih vivčkov ali pa čikali cesarski tobak za štiri krajcarje in ošabno pljuvali okrog sebe. Bili so že vsi gospodarji, imeli so že vsak svojo družino, in Toneta so vsi nekako prezirljivo pogledovali,

»Na kaj pa študiraš, kaj?«

»Na doktorja jezičnega. Na advokata.«

»Viž, viž . . . Jaz imam namreč pravdo. Zaradi meje. Ožreti me hočejo, ali jaz se ne dam. Po mapi imam, več, toliko . . .« in začela se je neskončna povest, katero je moral poslušati. Ko je na koncu svetoval znancu, naj odstopi od tožbe, razsrdil se je ta: »Saj nisem norec, hudiča!« in ko se je Tone odmaknil par korakov, slišal je za seboj: »Vsi so enaki, ti škrici gosposki! Je že onega videl, pa me hoče zdaj uloviti. Ne boš, Jaka!«

Stara ženica ga je srečala: »Jeminasta, Korošček! Ali so se postarali.« Podala mu je roko in pozdravila sta se gostobesedno, vprašala se po zdravju, potrdila, da leta hitro teko, potem je ženica ljubeznivo pristavila: »Pa škoda zanje, tako so dobri in prijazni! Takega gospoda ne najdeš v devetih farah. In kakšno veselje za našo vas! Kakšna čast! Škoda, škoda. Seveda ni vsak poklican . . . »Pa brez zamere! In pa kaj oglasijo naj se pri nas, dobre hruške imamo.«

Odhitela je. On pa se je bridko nasmehnil. Ženica ga je še »onikala«, kakor takrat, ko je bil še v semenišču. Drugi so ga zopet tikali. Ah, da, na to ni mislil. Izkazil je domači vasi veselje, ni delal časti svoji fari.

Dobra volja mu je prešla, bil je zmučen od vsega tega vpraševanja in pozdravljanja, potrta in žalosten je stopil v očetovo hišo.

Sedeli so pri večerji vsi domači in dekla. Mati je položila še za njega cinasto žlico na mizo, ko je prišel. Segel je parkrat v skledo, a ni mu dišalo. Vsi so molčali, resno in tiho se je jedlo. Ko so končali in odmolili, so ženske odšle v kuhinjo, oče se je nekam izgubil, menda k sosedu, ostala sta sama z bratom. Nihče ga ni ogovoril ali vprašal, kje je bil čez dan.

»Pojdiva na vrt«, je rekel brat in šla sta.

»Kod si pa hodil?«

»V gozdu sem bil in po hribih.«

»Da te to veseli! Jaz sem mislil, da si bil v trgu. Kaj si pa delal tam?«

»Nič. Hodil sem in gledal okrog. Dopade se mi. Danes je bil lep dan.«

»Samo vroče je bilo. Jaz sem ves spoten, kakor da bi bil zbit«, je rekel brat in legel na klop. »Človek dela celi dan kakor črna živina.«

Tone je slišal nekako očitko v glasu, pa je molčal.

»Lepo vam je pa vseeno, vsem vam študiranim«, je pogodrnjal brat. »Če bi bil jaz takole na tvojem mestu!«

»Ni tako lepo, kakor si misliš. Vsak ima svoje skrbi. In jaz jih nimam malo. In delati moram tudi, če hočem biti živ in morda še teže kakor ti.«

»Hm. Jaz ne vem. Ali meni ni lahko, to vem.« Posadil se je. »Glej, že šestindvajset let sem star, vsi moji vrstniki so gospodarji, meni pa oče še zdaj ne dajo čez. Imel sem dekleta tri leta, pa letos spomladi se je omožila drugam. „Tebe se nikoli ne dočaka“, mi je dejala njena mati in prav je imela. Vsega sem že sit. Hlapčeval pa večno tudi ne bom doma. Še nekaj časa počakam, potem pa tožim za doto in pojdem.«

»Pa zakaj ti oče ne prepšejo grunta?« je vprašal Tone s težavo.

»Zakaj, zakaj?! „Da mi napraviš kakor Tone“, pravijo. „Najprej, da bi dajal, potem pa mi vsi pokažete hrbet.“ In veš, Tone, meni se tudi nekako ne zdi prav. Doštudirali so te lepo, kar je res, je res, potem se pa kar naenkrat izmisliš: Ne bom in ne bom!«

»Tega ti ne razumeš!«

»Kaj bi ne! Kaka ženska je vmes, saj vem.«

Nasmehnil se je: »Ne, nobene ženske ni vmes. Ali nisem mogel. Slab duhoven bi bil.«

Sestra je prišla za njima. Jedra in kipeča zdravja in mladosti. »Kaj se menita?«

»Ah, o tem, zakaj ni hotel Tone študirati na gospoda.«

Njeno lice se je stemnilo in rekla je: »Vidiš, to tudi meni ne gre v glavo. Zdaj bi bil imel že davno novo mašo. Preskrbljen bi bil za dušo in za telo. In tudi nam bi bilo bolje in laglje.«

Hotel je molčati. Pa kaj naj jima reče? Ne razumela bi ga. Čim več bi jima pripovedoval in razkladal, toliko bolj bi se jima odtujeval in oddaljeval.

»Mnogo moramo pretrpeti zaradi tebe«, je nadaljevala sestra. »Lojzu še zdaj niso prepisali posestva in meni je tudi vsak dan težje. Nočejo me dati proč, ker bi morali šteti doto. Malo bi mi ne mogli dati, ker nismo zadnji v vasi, dosti pa nočejo. „Ves denar sem zapravil za Toneta“, pravijo, „zdaj nimam nič več. Da, če bi bil on hotel biti pameten, potem bi bil tisti dan, ko bi se pela pri župi

nova maša, vse na Lojza prepisal. In še dve poroki bi bili lahko slavili, tako pa nočem“. Trmasti so. Lojz je skoro najstarejši med fanti in jaz tudi nisem pri najmlajših. Moje prijateljice so že vse omožene, samo mene še hranijo.«

Težko mu je bilo, ko je poslušal to naivno tožbo in očitaje. Vzdihsnil je: »Jaz ne morem za to! Ne morem drugače! Pa mi odpuštila!« Vstal je in odšel po stezi na polje.

Vsi prihajajo in hočejo nekaj od njega. Koliko pa mu je oče dal na tisto slavno študiranje?! Kolikokrat je bil lačen in za obleko je bilo tudi treba vselej skoro pol leta beračiti, predno je kaj dobil. In zdaj delajo, kakor da jih je okral in oropal. Skopost! Saj stojijo hoje v gozdu goste in ravne kakor sveče. To so tisočaki, gotovi tisočaki! In polja in lazi in travniki — kaj ni to nič vredno?! Par smrek iz gozda, pa je dota za Ančko. In živina v hlevu in konji?! Vsi bi imeli dovolj, vsi! Niti njemu bi ne bilo treba več stradati, ne bilo bi mu treba prodajati pameti in duše za tisto proketo pisarniško delo, da se najé. Pa naj imajo, naj imajo! Iztegnil je roke in zaželel je, kakor še nikoli, da se izkopa iz tega svojega beraštva in jim vrže pod noge, kar jim je dolžan. Mora priti kvišku, mora, mora! Ne zato, da mu bo ugodno, zato, da bo prost, neodvisen, svoj.

Temnilo se je bolj in bolj, zašumeli so gozdovi v nočnem vetru. Nebo se je dvigalo v neizmerje, zvezde so se zazibale na temni modrini. Belo se je slikala cerkev od črnih gozdov, vas se je zavijala v sanjavo, prozorno meglo. Temna in velika je ležala dolina pred njim.

Dolgo je stal sredi polja, poslušal skrivnostno šumenje smrekovih gozdov in gledal v jasno, zvezdnato nebo. Ubrana pesem vaških fantov se je razlila v mirno noč. Čisti in blagi so prihajali glasovi do njega, grenkost v njegovem srcu je izginjevala.

Z mirnim nasmehom se je vračal.

»Glej, zagrešil sem se proti domači fari, pripravil sem našo vas ob veliko veselje in čast«, je mislil skoro veselo, ko je stopal po stezah za vasjo domov.

* * *

V soboto zvečer sta prišli mati in sestra gori k njemu v kamro. Sedel je na odprtem oknu in poslušal tiho, mnogoglasno petje cvrčkov na vrtu. Nekako v zadregi sta sedli na veliko skrinjo ob steni in čakali, da on začne razgovor. Mati je jokala vse te dni, kar je bil doma, in tudi sestra je imela večkrat objokane oči. Z očetom nista še od tistega dne, odkar je prišel, izpregovorila nobene besede, brat

se je držal hladno in nezaupno. Ali navadil se je nekako na vse to. Saj ga tako celi dan ni bilo doma. Ob zarji je odšel in prišel je šele v mraku. Vse hribovje v okolici je obhodil ali pa je ležal po več ur na parobku nad vasjo pod smrekami in gledal v dolino.

»No, kaj sta prišli?« je vprašal prijazno.

»Tako, saj se menda sme pogledati k tebi?« je dejala sestra nekako v zadregi.

»Sme, sme.« Skočil je doli z okna in stopil h kovčegu. Pozabil je bil razdeliti svoje darove . . . Razgrnil je dve svileni ruti na postelj: »To sem vama prinesel z Dunaja, vsaki po eno.« Odotal je še iz papirja mošnjiček za denar in nož, namenjen očetu, in položil sestri v naročje. »To je pa za Lojza.«

Sestra je zardela od veselja, mati pa je gladila ruti:

»Lepi sta, lepi. In fino blago. Samo presvetla bo in pregošposka za mene. Bo pa Ančka nosila obe.«

Njemu ni bilo prav, da je mati odklonila njegov dar. Lahko bi bila pozneje naredila, kakor je hotela, ali tako v oči mu tega ni bilo treba reči.

»In škoda denarja, Tone! Saj nimaš odveč. Za Lojza ni bilo potreba ničesar nositi, nož ima sam in mošnjiček tudi«, je nadaljevala mati.

To ga je še bolj ujezilo. Najrajši bi bil vse skupaj zgrabil in vrgel skozi okno. Kako smo si tuji, kako smo si tuji!

»Hvala lepa«, se je oglasila zdaj sestra. »Veš, zelo si me razveselil, da si tudi name mislil tam na Dunaju. Takoj jutri si denem ruto na glavo k deseti maši. Gosposka je, pa naj se tudi jaz malo postavim. Saj pojdeš z menoj, ne?«

Sestrina zahvala ga je veselila. Bilo je nekaj nežnega, mehkega v njenem glasu. Na njeno vprašanje ji pa ni mogel odgovoriti. Nedelja — na to ni mislil.

»Saj pojdeš k maši?« je ponovila mati.

»Ne, ne pojdem«, je dejal odločno.

Obe sta udarili v jok.

»Zaradi ljudi pojdi, da ne bo sramote«, je prosila mati. »Tega ne preživim, o, moj Jezus! Kakšen greh je to, kakšno pohujšanje!«

Stopil je k oknu in se zagledal ven. Pa odidem, še nocoj odidem, si je mislil. Sestra je pristopila k njemu in mu položila roko na ramo:

»Pa pojdi, Tone, prosim te. Zaradi mene pojdi! Meni bi bilo tako hudo, če bi ne šel. Saj vidiš, greh je«, in zopet je zajokala bridko in strastno.

Njen glas ga je ganil.

»Pojdem, zaradi tebe«, je dejal sestri, in proti materi: »Ali vseeno bi bilo, če bi ne šel.«

Odšli sta zadovoljni z uspehom in on je res šel drugi dan s sestro Ančko k deseti maši.

Neko posebno poezijo imajo te vaške cerkve. Že tisto pritrkavanje ob desetih, ki se razlija po ravnini praznično in vabeče. V gorah naokrog se oglašajo rahel odmevi, in na cestah in potih proti župi se začnejo vrstiti praznično oblečeni ljudje. Pisane rute mladih deklet se veselo blešče na poljskih stezah, gori pri fari že stoji straža fantov, ki gledajo z nasipa v dolino. Zrak drhti, poljane se zelené in nad njim plava divni, čisti glas zvonov. Okna in vrata cerkvena so po leti odprta tako, da se vidi na vse strani doli po vasi in na polje in gozde. Ptičje petje prihaja rahlo od zunaj, prijeten hlad veje skozi okna, glasno pojo dekleta na koru, pred oltarjem hodijo ministranti, duhovnik se klanja, pobožno ljudstvo polglasno šepče.

Ni imel več onega priprostega, vernega srca, in ni mu bilo žal. Nikdar si ni želel nazaj onih časov ekstaze in opojnosti. Ali globoka poezija verskih obredov tu zunaj na deželi, v priprosti, ubožni, belopobeljeni vaški cerkvi, kjer se je rahli dih prirode mešal med molitev, kjer se je ptičje petje edinilo s svetimi napevi, kjer so med kadilo dehteli stoteri zeleni gozdje naokrog, ta mu je sezala v dušo, prešinjala ga je, dvigala v neko slavnostno razmišljanje in poglobljanje. Bil je zbran v svojem srcu, jasnilo se je pred njim, videl je težko, samotno pot pred seboj, po kateri mu je bilo hoditi.

Evangelij, potem pridiga . . .

Neprijetno ga je dirnil ostri, hreščéči glas propovednika. Predramil se je. Poslušal je že stokrat slične nauke, povedane v isti formi, z istimi besedami, poslušal je dogodbice, znane in opetovane po vsem svetu nešteto krat. Pridiga je bila o katoliški cerkvi, edino pravi, edino zveličavni. Duhovnik je pripovedoval čudovita izpreobrnjenja poganov in krivovernikov, pripovedoval je dogodbico o protestantski deklici, katero je oče peljal najprej v protestantsko cerkev, potem ji pokazal še katoliško. Pokazal je na bogato olišpan oltar, kjer so gorele sveče, in ji rekel: »Glej, tukaj je Jezus!« In ko je potem odšel, je deklica vedno silila zopet v katoliško cerkev k Jezusu in cela družina se je izpreobrnila.

Jezilo ga je, ko je to poslušal. Saj to je vendar psihološki tako razumljivo! Deklici se ni dopadlo v goli protestantski cerkvi, kjer

ni lišpa in luči, vleklo jo je tja, kjer so podobe in je bogato okrasje mamilo njene mlade oči. Jezilo ga je to čudno, nestrpljivo slikanje tujevercev. Spominjal se je, kako je nekdanj mislil o njih, z nekakim čudnim strahom, kakor da so to nevarni in kdo ve kako hudobni in pokvarjeni ljudje. Vedel je, da si to priprosto, naivno ljudstvo enako slika te ljudi, da jim je drugoverec človek, sposoben vsake hudobije, da jim je tudi najpoštenejši brezverec bolj strašen, večjega zgražanja in zaničevanja vreden kakor vsak katoliški ubijalec in bandit.

Zadonele so orgle, ljudstvo je pokleknilo, ali njemu se ni hotela vrniti prejšnja zbranost. Ogleđaval je ljudi in na vsakemu obrazu je videl ono naučeno, mehanično pobožnost brez misli. Nekateri so dremali, drugi so nekako topo gledali predse in neki mož v kotu je žvečil tobak.

Opravilo je minulo in ljudje so se usuli na plan. Sramežljivo je stopala sestra poleg Toneta, znanci so ga obsuli in moral jim je odgovarjati. Veselil se je že, da pojde sam s sestro po polju domov, toda pridružili so se jima sosede in začelo se je modrovanje o vremenu in letini, o davkih in kupčiji, pa tja do politike. Zopet je enkrat videl, kako materijalistično je pravzaprav priprosto ljudstvo, denar in imetek mu je vse in da ima bore malo zmisla za kake idealnejše potrebe. Če se godi njemu samemu dobro, pa so mu drugi deveta briga. Kako so se jezili ti možje na nekatere stare, onemogle starce, »ki so ožirali občino«, kako so se smukali okrog »Brinjevega očeta«, o katerem je vsak vedel, da je največji oderuh daleč na okrog, človek brez duše in vesti. Čutil je, da mislijo prezirljivo o njem, čisto jih je slišal: »Eh, kaj bo tak izprijen študent! Moral se je bridko nasmehniti, ko se je spomnil, kako pohlevno in spoštljivo hodijo okrog sodnih slug, kadar imajo kaj opraviti v trgu. Nekateri so psovali novega učitelja. Preošaben jim je bil in prestrog z otroki. »Saj so še župnik dejali, da previsoko nosi glavo. Kaj pa je? Mi ga plačamo. Naš hlapec je, če se prav vzame«. Toneta je to jezilo in povedal jim je par odkritih. Spogledali so se in skomiznili z ramami. Vedel je, da jih ni prepričal. Težko je pripeljati našega trmastega kmeta do drugih misli. Bahač je in ošaben. In vendar je imel rad to ljudstvo. Poleg vseh hib je bilo dobro in nepokvarjeno. Zdravo jedro je tičalo v njem in trebalo bi samo nekaj omike in prosvete, da se privede k pametnemu razmišljanju in razsojevanju. Naš kmet je nadarjen, četudi je konservativen. Tudi poučiti se da, toda treba je, da ima tisti, ki ga poučuje, avtoriteto. Da, avtoriteto! Brez nje najdejo najlepše besede gluha ušesa. Samo duhovščina ima to

moč v rokah. To dobro ve, zato jo tudi čuva in še bolj podpihuje prirojeno nezaupnost ljudstva do vsega novega, do vsakega napredka.

Ko so prišli domov, se mu je zdelo, da ga mati nekako prijazneje gleda kakor po navadi. Kosilo je bilo boljše kakor sicer in po obedu je postavila mati liter vina na mizo. Tiho so sedeli naokrog. Oče je odprl parkrat usta, kakor da hoče nekaj reči, a potem je vendarle molčal. Kmalu so se razšli, Tone je šel gori v izbo in legel na postelj. Rdeče zagrinjalo je viselo na oknu, da solnce ne sije noter, rdeči sestrični nageljni na polici so razširjali močan, omamljajoč vonj. Zažgal si je cigareto in brez misli gledal v modrikaste kolobarčke. Ni slišal, da so se vrata odprla. Neka roka se je dotaknila njegovih las. Bila je mati.

»Ti si vseeno dober«, je dejala in zardela od zadrege. Stopila je k oknu in brisala s predpasnikom čisto, bleščeče steklo.

»Vidiš, samo da si bil pri maši«, je nadaljevala.

Moral se je nasmehnuti in nekaj mehkega se mu je zgenilo v prsih. Kako preproste so te duše! Glej, njegova mati je srečna in in zadovoljna, da je bil v cerkvi, da je bil pri maši. Ne vpraša, kako misli, ne vpraša, kaj je čutil, ne ve nič o težkih duševnih bojih, ki se bojujejo leta. Ona misli, da je tako lahkomišno odložil vero, tako zlahka, ker mu je bilo morda nerodno hoditi v cerkev, ker je bil prelen, da bi molil. In zdaj je bil spet pri maši, in vse je dobro!

Pristopila je k njemu. Nekaj svetlega se je zableščalo v njeni roki.

»To je blagoslovljena svetinja«, je rekla. »Sama sem jo prinesla s Svetih Višarjev. Na, vzemi jo!«

Ni imel srca, da bi ne vzel svetinjice.

»In obljubi mi, da je ne vržeš proč!«

»Ne bom, mati«, je zatrdil resno. »Hranil jo bom kakor spomin na vas, ker ste mi jo vi dali.«

Solza se ji je ulila od veselja. Saj so rekli gospod, da tistega Marija ne zapusti, ki nosi njeno svetinjo, pa naj je tudi brez vere in velik grešnik.

Vedel je, kaj se godi v njeni duši, ali molčal je. Vedel je, da je ni moči na svetu, s katero bi jo pripravil, da bi razumela njegovo duševno stanje, njegovo mišljenje in naziranje. Nekaj nepopisno žalostnega je bilo v tej zavesti. Mati in sin — a kak neizmeren prepad je zijal med njima! Spomnil se je nekega svojega prijatelja iz Gradca, sina dobre in čislane rodbine. Bil je svobodnoumen kakor on, hodil je med samo napredne kroge in, kar je glavno, je vselej brez strahu povedal svoje mnenje. Oče ni odobral njegovega nastopanja, češ,

da si pokazi vso bodočo karijero, ali nikdar ga ni karal in psoval. Mati je večkrat s strahom v srcu poslušala pogumne ideje in načrte svojega sina, ali nikdar ni dvomila o njem. Delila jih je razlika stare generacije od mlade, delila jih je razlika duševnega življenja za časa njihove mladosti in zdaj za časa sinove, dve dobi sta si stali nasproti, stara in nova, mlada — a vendar to nasprotstvo ni bilo boleče, ni segalo v razmerje bližnjega krvnega sorodstva. Starši se niso izpremenili, njihovi nazori so ostali isti ali v ljubezni, skozi to ljubezen so sledili sina in ga razumeli. To je, uvideli so in spoznali, da ima sin svoje vzroke, da misli in dela tako, kakor misli in dela; prepričani so bili, da ima dobre in pošteno namene v svojem srcu, verovali so vanj, zaupali so mu, četudi so se čudili, da drugače gleda na svet kakor oni, četudi so njihova ljubeča srca trepetala za sina, da si ne škoduje, da ne postane nesrečen zaradi teh novih ciljev, katerih oni niso videli in razumeli.

To je bilo, to. Zaupanje! On je vedel, da nimajo zaupanja do njega, niti oče, niti mati, nimajo vere vanj, niso prepričani, da ne more biti nič podlega, nepoštenega v njegovi duši. Mati si je mislila, da je zato opustil vero, da more živeti brez vesti in mej, da more uživati svet na pošten in nepošten način, zato, da mu ni treba delati razlike med dobrim in zlom. Ni slutila, da si je sin načrtal pošteno in čisto pot k dobremu, k popolnosti, četudi zanikava dogme, ne zato, ker je kaj zapovedano ali prepovedano, ker ga čaka plačilo ali kazen, ampak zato, ker je to potreba njegovega bitja, ker je to edino dostojno človeka.

* * *

Dnevi so potekali. Štirinajst dni je bil že doma, a vendar se mu nekako ni dalo proč. Omilili so se mu ti hribi, ta polja, ti gozdi, tihi in samotni, koder je ure in ure hodil in sanjaril. Kadar so ga oni temni, neprijazni obrazi doma žalili v srce, bežal je v gozd in tu je pozabil na vse. Čemerno in nezadovoljno se je držal oče, srdit, da se sin ni uklonil njegovi volji; mati je tarnala in ga mučila z neprestanim vpraševanjem; brat se je držal mrzlo in nezaupno, kakor da se boji, da bi ta srečnejši, študirani Tone imel tajne namene, da se še kako okoristi, da še kaj izvleče iz tega doma, ki ga je on smatral za svojega, a ki je njemu doslej še tako malo dal.

Vreme se je izpremenilo. Dva dni je močno deževalo in nebo je bilo še zdaj prepreženo z oblaki. Tonetu 'je bilo to neprijetno in mučno. Primoran je bil ostajati doma in njegovo razmerje proti domačim je postajalo vedno bolj napeto in neznosno. Padale so

pikre besede, katerih on ni imel volje poslušati dalje, kakor bi ravno moral. Čakal je samo še solčnega dne, da odide. Ljubezni ni našel doma. In četudi ga je mati morda ljubila, četudi mu je bil oče v srcu morda vendarle naklonjen, ta ljubezen, ta naklonjenost je bila preslaba, da bi premagala predsodke, proti katerim se je pregrešil. Od dne do dne so postajala očitanja ostrejša in nepravicejša in vsa ta karanja, vsa ta večkrat čisto izmišljena natolcevanja so mu žugala zastrupiti polagoma vsa nežnejša čuvstva, ki jih je gojil za svoje bližnje sorodnike. Zaželel si je iti zopet nazaj v tujino, kjer je vsaj prost, svoj, če ne drugega. Odšel je še prej, kakor je mislil. Šel je doli k obedu. Oče je že sedel pri mizi, jezen in razdražen, drugi so ravnokar prišli. »No, tako reci že enkrat, kaj hočeš in kaj misliš?« ga je ogovoril oče osorno. »Cela vas je pokoncu, vsak čas prileti kaka baba vprašat, kaj je s teboj, in sosedje si tudi ubijajo glave, kaj počneš.«

»To je moja skrb«, je odgovoril srdit in užaljen.

»Tvoja? . . . Jaz bi rekel, da moja tudi. Ne more mi biti vseeno, če smo ljudem v zobeh ali ne.«

Sin je molčal.

»Če misliš, da se bom kako omehčal, se zelo motiš«, je dejal oče porogljivo.

»Ne mislim, ne bojte se! Še danes odidem.«

»Saj je najbolje, če ne misliš biti drugačen. K pošti bi šel ali k železnici, mi je dejal notar v trgu, bi saj nekaj bilo iz tebe.«

»Notar naj zase skrbi, jaz bom že zase!«

»Boš skrbel, boš! Iz tebe ne bo nikoli nič prida! Ha, ha, še žandarji te bodo okoli gonili kakršen si, trmast in svojeglaven.«

Tone se je obrnil in odšel gori v kamro. Spravil je svoje reči v kovčeg in se pripravljaj na odhod. Šel je k mizi in naenkrat se je čutil strašno zapuščenega. V grlu ga je nekaj dušilo in zarjovel bi bil kakor obstreljena zver, tako mu je bilo hudo.

Mati je prišla za njim.

»Pa res pojdeš?«

»Res!«

Zajokala je, ali njega ta jok ni ganil. Topo je gledal solze, ki so ji tekle po licih in padale na predpasnik.

»Kovčeg dajte na pošto! Bom že jaz na Dunaju plačal.«

»Če bi kaj imela, dala bi ti na pot, pa nimam ničesar.«

Nasmehnil se je trpko: slišal je pred dvema dnevoma, kako je mati dajala sosedu, ki je šla na božjo pot k Mariji pomagaj nekaj goldinarjev »za maše za Toneta«.

»Saj imaš denar za vožnjo ?« je vprašala mati.

»Imam«, je lagal. Za nič bi ne bil povedal, da ima komaj do Ljubljane. Pa proda tam uro ali jo zastavi in morda najde kakega znanca, ki mu posodi.

»Zdaj pa pojdem!«

»Počakaj še malo, dam ti vsaj kaj suhega mesa in kruha za popotnjo.«

»Nočem, ne bom jemat. Srečni ostanite!«

Mati je zajokala.

»In tako pojdeš! O moj Jezus! Pa z Bogom! Boga ne pozabi in k izpovedi pojdi!« mu je naročala in ga pokrižala.

Ni mogel za to, ali skoro bi se bil zasmel. Komedija, komedija! Vse se je strlo v njem in otrpilo, vse so ubili, nič ni ostalo. In v ta jok ni mogel verjeti in v te solze ne. Kaj je bila to ljubezen? Materina ljubezen? Zazeblo ga je v dušo. Tujec je prišel, tujec odhaja.

Šel je doli. Mati je šla z njim. Očeta ni bilo videti. Lojz je bil v hlevu. Hladno se je poslovil z bratom. Tudi Ančka je nekam izginila.

»Počakaj, da pride!« je dejala mati.

»Ne morem. Pozdravite jo.«

Še enkrat je stisnil materi roko. Zaplalo mu je v srcu. Saj je njegova mati in morda je ne vidi nikoli več . . .

Trenotek pozneje je že stopal po stezi za vasjo proti veliki cesti. Ogledal se je naokrog. Nebo je sivo viselo nad vasjo, zapuščeno je ležalo polje v dolini, gozdovi so žalostno šumeli v mokrem vetru. Kakor da so umrle pisane barve, kakor da je izginila vsa zmagoslavna veselost narave.

Obrnil se je.

In če ga je vse razočaralo in ogoljufalo pri tej vrnitvi na dom, narava ga ni. Bolj kakor kdaj jo je poznal, bolj kakor kdaj jo je razumel. Glej, kako temen je pogled na te hribe, pokrite s smrekovimi šumami, po katerih polegajo deževne megle. Blizek mu je in drag, zakaj žalostno mu je v duši. Srce je razruvano, potrgane so srčne žile, ki so ga vezale na to vas s tisočeriimi vezni. Trpkost je ostala mesto ljubezni, grenka boleost mesto onih toplih, rajajočih čuvstev, s katerimi je prihajal.

Ni tu njegovo mesto, ni tu njegovo polje. Preveč mu je postalo to ljudstvo tuje s svojim mišljenjem. Kontrasti ubijajo. Ne koristil bi tukaj nikomur in sam bi propal in izkrvavel v brezupnem boju. Niso še godna tla za njegovo setev. Pojde v mesto, tam bo

sejal in učil. Svobodo misli, svobodo vesti, svobodo prepričanja. Oznanjal bo pravico potlačenim, pravico do kruha. Naj se vzdramijo in se zavedo svoje bede! In ko se nasitijo, zađrhte njihova srca in tema jim izgine iz duše. Vstajali bodo novi ljudje, silni in dobri, čisti in brez hinavščine, svobodni in ponosni. Vstajali bodo! On veruje v ljudi, veruje, veruje! Pozno za njim pridejo in se razidejo po vsem širnem svetu. In takrat zasveti tudi v teh vaseh luč prosvete in svobode. Zarožljale bodo verige, ki spenjajo dušo njegovega naroda, in on vstane čil in jak; padejo okovi, in on se vrpne k solncu, mlad in preropen . . .

Odpočil se je doma, napil se je moči v teh gozdih. Boleče se mu trga srce v prsih, ali vzbudil se je. Ne bo več spal in čakal, sam poseže za delom, saj je mlad in silen. Marsikaka kaplja srčne krvi mu pade na suha tla, toda on je pripravljen. Pridejo drugi, vedno več in več jih pride, in enkrat dozori na teh suhih, trdih tleh bogata žetev. Ne bo je videl, ne bo več njegovega prahu, ne bo več njegovega imena, ali ideja bo živela, kateri je posvetil svoje sile, plamenela bo luč, katero so drugi prižgali pred njim in ki zdaj njemu sveti na njegovem potu.

Še enkrat se je ozrl. Navdušenje je zatrepetalo v njem, čutil se je močnega in silnega.

Poslavljam se od vas, vi temni hribi! Zašumite mi še enkrat vašo sveto pesem, moji gozdovi, zeleni in sveži, dajte, da se še enkrat nadiham vaših krepkih, zdravih vonjav! Odhajam v svet, v bedo morda in trpljenje, ali ni me strah. Veliko hrabrih junakov pade v bitki, ali preko njihovih trupel zadone zmagovite fanfare. Naj padem še jaz v tem boju, v katerega odhajam. Tudi to je sreča.

Zaslišal je svoje ime v čistem, zvonkem kriku.

Glej, tam prihaja sestra. Prišla je za njim, da se poslovijo od njega. Padla mu je na prsi in zajokala:

»Srečen bodi!«

Dala mu je tri stare srebrne tolarje in ga prosila, naj jih vzame. Vzel jih je in jo poljubil.

»Dobra si, sestra, spominjal se te bom!«

In ko je spet odbežala, da je doma ne pogrše, se je naslonil na smreko, ki je stala ob stezi, in zaplakal. Potem je vzel v roko te tri srebrne tolarje, ki mu jih je dala sestra, in vsakega posebej poljubil in bilo mu je, kakor da je dobil blagoslov na pot, na katero se je pripravljaj.

Tako je odhajal nazaj v svet . . .

Književne novosti

Vseučiliški zbornik. Sestavila Janko Polec in Bogumil Senekovič. V Ljubljani 1902. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 436 str. — Bila je srečna misel, sestaviti zgodovino ljubljanskega vseučilišča, kajti nekako tako vseučilišče je že obstajalo v Ljubljani, pa nam ga je bil prijazen Dunaj vzel. Sedaj, ko je vprašanje o reaktiviranju in definitivni ustanovitvi modernega vseučilišča v Ljubljani v aktualnem stanju, je bilo jako umestno, zbrati ves historični material, kar se tiče tega vprašanja. Gospoda Polec in Senekovič sta sestavila z največje pohvale vredno marljivostjo in vnemo najprej vse zgodovinske podatke o razvoju ljubljanskega vseučiliškega vprašanja in potem sta zbrala najnovejšo kroniko o agitaciji za naše vseučilišče, to je znamenite dogodke iz začetka novembra meseca lanskega leta pa do zadnjih dni, ko je stalo na naši strani slovanstvo cele monarhije. Te manifestacije so zabeležene v raznih časopisih, zato sta ponatisnila gospoda P. in S. tudi neka j člankov iz raznih časopisov. Znamenita ta knjiga je verno zrcalo našega truda in napora za višjo šolo. Časnikarjem, zbranim o binškoštih na shodu v Ljubljani, bi se ne bila mogla dati za spomin primernejša knjiga, nego je ta vseučiliški zbornik. Slovanski časnikarji naj bi nikdar ne izgubili izpred oči našega vseučilišča, a slovenski državni poslanci naj bi ga imeli za »hodizmano« ter ga študirali, a študirali! Zares, prevažna aktualna zgodovinska knjiga je ta vseučiliški zbornik!

A. A.

»Slovenska Šolska Matica«. O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in bodoča naloga. Spisal dr. F. Ilešič, c. kr. profesor. Na svetlo dala »Slovenska Šolska Matica« v Ljubljani. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1902. 8°. 120 strani.

Neumorni pisatelj je podal v tej knjigi zopet nov plod svoje učenosti in neutrudne marljivosti, ki bode zaradi kulturnozgodovinske vsebine, še več pa zaradi nenavadnega stališča, s katerega priporoča nauku slovenskega jezika nove smeri, zanimala ne samo slovensko učitelstvo, nego tudi širše občinstvo slovensko in slovansko. Pisec je v tej knjigi takorekoč ledino oral, čeprav so o tej stvari že drugi — a seveda v različni smeri pisali.

V uvodu obžaluje polovičarstvo naše narodne izobrazbe, ki je utemeljena v nedostatku slovenskih srednjih šol in ki nam brani izobraziti se v zgovornosti, katero imenuje Komenský »pravi izraz vseh znanosti in višek človeške popolnosti«. Vzrok temu polovičarstvu pa je tudi nemško-latinska kultura, ki je v cerkvi in šoli povsem zastopavljala slovenski jezik.

V I. poglavju navaja in opisuje pisec temeljito vsa učila za branje in pisanje počeni s Trubarjevim abecedarjem in Bohoričevim Elementarom pa do knjig, ki rabijo dandanes v šoli. Opisujejo se vse faze tega nauka, ki je imel v protestantovski dobi namen, naučiti branje, v poznejših dobah do Slomška pa ubijati nemščino naši deci v glavo. Kaže, kako je vladal v šolskih knjigah provincijalizem v jeziku in vsebini, dokler ni napočila l. 1869. nova doba, v kateri vlada bolj stvar in misel nego oblika in se polaga večja važnost na analizo, nego na sintezo.

Drugo poglavje govori o berivu ljudskih in srednjih šol ter uči, kako je prvotno izključno versko berivo bilo zamenjano z moralno-vzgojnim, z nauki iz praktičnega življenja, pozneje z nazornim naukom; tuje gradivo se je polagoma nadomestilo z domačim; slednjič se je naglasila notranja koncentracija ali harmonija duševnih sil s čuvstvom v središču. Realije so zaodete v lupino povesti in pesmi. V novejši dobi je vodilo stvar; s tem dobiva morala krepko podlago ter je s stvarnostjo zlita v enoto. Novim berilom, ki jih izdasta ravn. Schreiner in dež. šolski nadzornik Hubad, pa bode »svet v poeziji« in »poezija sveta« poleg morale glavno vodilo. Pisec priporoča, da naj se poleg domačega slovstva v novih berilih jemlje ozir tudi na cvetje s polj drugih slovanskih literatur.

Takisto opozarja pisec tudi na različne pojave v srednješolskem berivu. Bleiweisove čitanke so imele pičlo odmerjeno pesniško gradivo, v prozi prevladuje poučnost, mnogo prevodov iz nemščine. Ta berila so zrcalo »Kmetijskih in rokodelskih novic«. Miklošičeva berila imajo še manj poezije, ali več prevodov iz slovanščine nego iz nemščine. Macunovo »Cvetje« je prva poetiška antologija slovenska, v kateri ima svoj del tudi hrvaško-srbska poezija. V Janežičevih »Cvetnikih« ima poezija prednost pred poučnostjo, slovanščina je dosti zastopana poleg slovenščine. Macun in Janežič sta učenca ilirizma in estetiška duhova. Sketove čitanke so odsev delovanja g. dvornega svetnika dra. Kreka. Preveč je v njih narodne epike. Nove čitanke naj se ozirajo bolj na umetno poezijo in naj uvažajo druge slovanske literature.

V tretjem poglavju nam kaže, da naj bo literarna zgodovina vir, iz katerega se zajema ono, kar je v zvezi z modernim življenjem, ne pa stara šara brez literarne cene. Vsa slovenska književnost od Trubarja do Vodnika se malo prilega šoli; ona je zanimiva le za jezikoslovca, iz nje ne more človek črpati estetiškega ali znanstvenega uživanja. Živa istina je, da so sedanje ure slovenskega nauka dijakom neznosne in da se pri tem nauku o ostalem slovanskem svetu nič ne govori. Pač prav ima pisec, ko pravi: »Ne opazujmo slovanstva z Golovca, odkoder vidimo seveda vse pritlikavce; stopimo na visoko Tatro!« Izborna je opazka, da se smatrajo bibliografski podatki o vsakem šumarju, ki je spisal nekaj pridig in katekizmov, imenitni, namesto da bi se ozirali na pisatelje zadnjih 30 let, ki so kvantitativno in kvalitativno v tej razmerno kratki dobi več in boljših stvari spisali nego prejšnji pisatelji v 300 letih.

V četrtem poglavju pisatelj priporoča, da se iz ljudske šole izpahne nepotrebno mučenje z naglaski. Opisuje nam različne smeri slovniškega pouka. Škodljivo je postopanje onih, ki hočejo književni jezik izenačiti z narečjem. Seveda je treba vaditi oblike in ne samo v šoli, nego tudi doma, žal, da mnogi izobraženci in celo učitelji govoré še vedno in tudi v šoli takšen jezik, kakršnega so prinesli s seboj iz gorske vasi!

R. Perušek.

(Konec prihodnjič.)

Venec slovanskih povesti. V. knjiga. Tiskala in založila »Goriška tiskarna«, A. Gabršček, 1902. V tem zvezku »Slovanske knjižnice« so zastopani sledeči pisatelji in pisateljice: Henrik Sienkiewicz (*Lux in tenebris lucet*), N. Luhmanova (*Moč ljubezni*), Ljudmila Podjavorinska (*Že zopet!*), Nikolaj Ježov (*Glasovi iz groba*), O. V. Demetra (*Noč v gozdu*), A. Marinskij-Bestužev (*Izdajalec*), Vladimir Korolenko (*Gozd šumi*) in Lev Nikolajevič Tolstoj (*Dva huzarja*).

Vse povestice, ki se nahajajo v tej knjigi, so vredne, da se seznanimo naše občinstvo z njimi, vse so nov dokaz za to, kako bogato je slovansko pripovedno slovstvo. Čital sem nekda v nekem nemškem časopisu, da je vsak Slovan rojen pripovedovalec, in menda je res tako. Zlasti o Rusih in Poljakih se sme to trditi v obili meri. Sploh bi se morali mi Slovenci s slovstvom drugih Slovanov še vse intenzivneje seznanjati, nego smo se dosedaj! Najprej naj nas zanimljejo Slovani, potem šele Francozi, Italijani in Nemci! Nekaj posebnega imajo vsi slovanski umetniški proizvodi za nas, ki čutimo slovansko! Poleg tiste občečloveške poteze, ki je vzrok, da so se slovanski pripovedniki primilili tudi tujim narodom, zasledimo mi v njih umotvorih še nekaj drugega, nekaj, kar nam jih dela pred vsem prikupne, drage in umljive, to je tisti topli utrip pristnega slovanskega srca . . . tisto razodetje slovanske duše — nekaj, kar se nam v njih tako znano zdi . . . nekaj, po čemer se nam včasih tako čudno zatoži . . . po čemer nam včasih tako čudno koprnijo srca . . . nekaj, kar vzbuja v naših prsih tisočeren odmev . . .

Ni prostora za to, da bi se spuščal v oceno vsake posamezne piесе, ki jih obsega knjiga, o kateri je govor, a kar sem rekel ravnokar o delih slovanskih umetnikov sploh, velja bolj ali manj o vseh gori naštetih povestih, kajti iz vsake zveni nekaj, kar budi asonanco v naših srcih, kar spominja na sorodnost našega mišljenja in čuvstvovanja z mišljenjem in čuvstvovanjem slovanskih naših bratov. Že zaradi tega se ne bo nihče kesal, da jih je čital.

G. A. Gabršček je zadostil živi potrebi, ko se je odločil izdajati »Slovansko knjižnico«. Naši leposlovni listi, ki izhajajo tako redko in v tako omejenem obsegu, imajo po mojih mislih premalo prostora, da bi mogli prinašati pogosto prevode, in zato je Gabrščekovo podjetje tem večjega pomena. Naj bi naše občinstvo uvidelo to ter s pridnim naročanjem knjig omogočilo, da dobimo na leto vsaj po dve taki knjigi, kakoršna je ta, ki jo priporočamo zdaj v kupovanje.

Dr. Fr. Zbašnik.

Novi akordi. 6. številka. Maj. — S to številko je sklenjen I. letnik »Novih akordov«. Založništvo obeta, da hoče nadaljevati podjetje v nadi, da se razširi krog naročnikov. Ta želja naj se izpolni, saj je izdavanje »Novih akordov« priporočanja vredno, pohvaliti je bilo vsako dosedanjih številka. Koliko dobrega blaga hrani ravnokar dokončani I. letnik »Novih akordov«, kaže dejstvo, da si je sestavila »Glasbena Matica« pevski spored za svoj tretji letošnji koncert skoro izključno iz skladb, izšlih v »Novih akordih«; bralo se je na sporedu šest takih novitet.

Zadnja številka I. letnika podaja 3 skladbe za klavir, Jos. Ipavca krepko »Triglavska koračnica« na geslo Triglavčanov, dr. Gojmira Kreka salonsko »Polko française« ter istega skladatelja mično »bagatelo«. S temi kosi je na-

raslo število v celni letniku izdanih klavirskih skladb na 15. Tako razmerno visoko število zadovolji vsakega naročnika-pianista, pa tudi vsakega glasbenika, ker kaže, da se je začela gojiti med Slovenci tudi do sedaj najbolj zanemarjena vrsta klavirskega skladanja. Novi zbor Emila Adamiča »Lipa« se je posrečil. Stanko Premrl se oglašja prvič v »Novih akordih« z efektno slavnostno predigro za orgle. Prvič stopa v krog sotrudnikov tudi mojster med slovenskimi skladatelji F. S. Vilhar z mogočnim zborom »Klevetnikom Hrvatske«. Pri ljubljeni skladatelj-pesnik Jos. Procházka podaje krasno skladbo pevcem-solistom v svoji pesmi »Zvezde žarijo . . .«

Dr. Vladimir Foerster.

Koncert pevskega društva »Smetana«. Kakor renomiran virtuoz je posetilo moško pevsko društvo »Smetana« iz Plzni o letošnjih binkošnih Ljubljano ter priredilo tu v »Narodnem Domu« svoj koncert pod vodstvom svojega pevovalje g. B. Beneša. Sklicevati se je moglo na svojih vabilih na uspehe, ki nekaj veljajo, saj si je priborilo to društvo — takrat še kot oddelek Plzenskega pevskega društva »Hlahola« — prvenstvo pri mednarodnem pevskem tekmovanju v Bruslu in v Parizu. Bilo je to leta 1900. ob svetovni razstavi Francoske. Dolgoletno vežbanje je dovedlo združenje 24 pevcev do popolnosti, ki priča glasno, kaj da zmore zbor, ki ga greje solnce kolegialnosti in ga vodi vestnost k napredovanju. Sijaj virtuoznosti diči danes zbor »Smetana« kot zaslužena laborika, in palma priznanja mu je zagotovljena, kjerkoli nastopi. V tem svojem sijaju bodi zbor »Smetana« vsem zborom vzor, ki vabi k posnemanju in daje poguma k vztrajanju. Bravura, s katero proizvaja »Smetana« zборе, je presepetljiva; ritmiški in dinamiški dojde skladba do prave veljave, izdelana v barvnem svitu fino fasetiranega dragulja. Ob mojstrskem fraziranju in jasnem vokalizovanju uvede »Smetana« hkratu življenje in duha v svoje reprodukcije, in nekaljeno veselje je, vdati se uživanju prelepih njegovih nastopov. Pač dobro je iztaknil francoski skladatelj Laurent de Rillé vrline »Smetane«, ko mu je zložil in posvetil svoj zbor »Gozdna prisega«, najsijajnejšo točko podanega sporeda. Kar dokazuje zbor v tej skladbi, je karakteristično za njegovo fizionomijo, simfoniški značaj skladbe je zanj kakor ustvarjen, v njem razvija zbor vse svoje znanje, tu se zazibava v pianissimu gozdnega šumenja in poezije gozdnega jutra in tu vrc v veličanstvu elementarnosti razljučnega gozdnega orkana. Enakovredno skladbo simfoniškega temelja je podal spored v Jos. B. Foersterja mogočnem zboru »Orač«, skladbi resnih potez in oduševljene melanholiije. Jos. Klička zbor »V snu sem te videl« s svojo sanjavo, fino melodiko in venca češke narodne pesmi Jana Maláta »Češke narodne pesmi« in Hinka Palla »čški plesi« so uveljavili le vedno nove in vedno lepše znake zborovega mojstrstva, ki se je manifestiralo pred vsem v nevenljivi, tudi v Slovcnih dobro znani skladbi Pavla Křižskovskega »Utopljenki«. Spored je izkazoval tudi dvoje slovenskih zborov Fr. Gerbiča »Zdravico« in Antona Nedvčda »Slovo«, dodali so pa pevci še trojico slovenskih narodnih v zanimivo v lahнем plesnem ritmu stilizirani harmonizaciji; prikupili so se s tem docela domačemu občinstvu, kateremu ostane koncert v spominu kot eden onih, ki se odlikujejo nad mnoge druge, ker so pravi koncerti, znamenita slavlja plemenite umetnosti, nepozabni glasitelji bodočega napredka.

Dr. Vladimir Foerster.

Upodablajoča umetnost

Verbič F. je razstavil pri Schwentnerju dokolenski ženski portret v naravni velikosti. Portret (neke krotilke levov, Margerite) je slikan v živih svežih barvah v sivkastem tonu ter priča, da ima mladi umetnik jako lep talent. Slišimo, da hoče g. Verbič, ki služi zdaj pri vojaki, nadaljevati svoje študije. Želimo novemu slovenskemu slikarju veliko uspeha!

Umetniška razstava slik J. Kračkoveškega v Peterburgu. — V galerijah »Muzeja imperatorskega društva za pospeševanje umetnosti« je bila razstava slik umetnika J. Kračkoveškega, na kateri se nahaja več nego tristo prav zanimivih umotvorov, večina pokrajinskih slik, vidov in cvetic iz Kavkaza. Te slike karakterizirajo slikarjevo specialnost. Najbolj značajno je torej to, da predočuje umetnik skoro na vseh pokrajinskih slikah vide tako, da so po navadi bogato okrašeni s cveticami, najsi bodo skomponirane na prvem planu v buketih ali pa naravno cvetoče na vrtu. Vsled tega pridobiva vsaka slika neko življenja polno podobo v pomladanskem prirodnem bogastvu. Vse to izvršuje z energično sočno barveno tehniko tako nadarjeno in marljivo, da mu lahko pripoznamo, da je došel v tem do skrajne dovršenosti. Med temi so pa še nekatere druge slike, to so vidi gozda in morja, kjer je kolorit toli svež, da se v rešnici čuti solčna toplota in svetloba. Čuditi se je, da si je umetnik dal nalogo, toliko vglobiti se v cvetliško carstvo ter mu zadostuje v večini edino le izučavati njih tajnosti. Srečen je pa ta umetnik tudi v gmotnih razmerah, ker je mnogo njegovih slik že last samega carja ali drugih udov carske družine.

Izborna je slika »Jesen«, »Jesensko jutro«, kjer je fino prečuvstovano osveščenju oddaljenih gor, široko naslikano drevje na prvem planu ter se čuti prijetna zelen planinskega pašnika, pokritega z lahko meglo. »Jesenski večer« je uprizorjen z izvrstno solčno svetlobo poslednjih žarkov. »Solčni zahod« (v Arhangelsku), »Jesen v Alupki«, »Dvorec v Livadiji«, »Gozdni koticček«, dasi mala slika, vendar izvrstna po sujetu, kakor tudi s tehničnega stališča. »Jesen v Krimu«, »November v Krimu«, »Potok, Čan-su«, »Zimski morski priliv«, »Poletje v Krimu«, same izborne slike. »Krim (z višin Jajle, skala Šiško) je ena največjih njegovih slik na razstavi. Izborna zračna perspektiva, toda skale na prvem planu napravijo malo pretežak vtisk. »Šmarnice« so izvrstno naslikane, toda harmonija slike kvarji papir, v katerega je zavita košarka, izgleda nekako leseno in jarki lilov ton ne prija popolnoma.

Drugi slik je tudi še mnogo zanimivih, ali nahajajo se tudi take, ki kvarijo vtisk. Nekatere slike so malo preveč podobne pobarvanim fotografijam, trde so in mrtve. Na drugih je kolorit zopet preveč pisan in kar zbada v oči. Večina pa je izborna in po teh moramo soditi razstavo in samega umetnika. Dasi pazi umetnik strogo na risbo kakor malo tukajšnjih pokrajinskih slikarjev, je vendar kolorit njegovih slik poleg tega svež, a mnogi drugi zamučijo ga z risbo, da postane vse mrtvo.

Soglašam se z vsemi, kateri imenujejo avtorja te razstave »pevca vesne«, ter mu želim v prihodnosti še mnogo uspeha. *P. S. Žmitek (Peterburg).*

Vereščaginov atelier v »beli hiši«. Znameniti ruski slikar V. V. Vereščagin, kateri biva sedaj v Zedinjenih državah, sestavlja sliko, ki bo predočevala kubansko vojsko, boj pri holmu San-Žuan. Sedanji prezident Rozevelt, kateri se je udeležil tega boja kot kavalerijski poveljnik, soglasil se je sedeti za model ruskemu umetniku. Zaradi dovršitve slike se je napolil Vereščagin v Washington, kjer so mu priredili provizoren atelier v prezidentovi »beli hiši«.

P. S. Žmitek (Peterburg).

Med revijami

»Zvonček« se pod uredništvom Ganglovim jako lepo razvija. 4. štev. so sestavili razni slovenski pisatelji. Okrasil pa jo je s svojimi izvirnimi risbami naš slikar Vavpotič. Najlepši med temi slikami je triptychon »Vstajenje«, ki predočuje smrt otrokovo, njegov pogreb in vnebohod. Med pesmimi nam posebno ugaja Zupančičev »Turek«, ki bodi vzor, kako naj bi se pisale pesmi za otroke. Nekatere pesmi »Zvončkove« (zlasti tiste, ki se objavljajo včasih na prvi strani) so namreč po našem mnenju za otroke pretežke.

»Славянскій Вѣкъ« (»Slavjanskij Vjek«) piše v svoji 42. št., da se odkrije letos v spomin 25letnice osvoboditve Bolgarije izpod turškega jarma v Šipki na Balkanu velikanski spomenik. Ta spomenik je ruska cerkev s samostanom, seminarjem in bolnico — kar stoji vse skupaj že nad 400.000 rubljev. V cerkev so vsekana v marmor imena vseh ruskih in bolgarskih junakov, ki so padli na bojišču.

V »Kolu« belgrajskem piše naš sotrudnik, g. prof. Perušček, »Pisma iz Ljubljane« o naših literarnih in umetniških razmerah. Koristno delo za pospeševanje duševne vzajemnosti med Jugoslovani!

Splošni pregled

Četrti shod slovanskih časnikarjev v Ljubljani se je po znanem programu vršil na binško nedeljo dne 18. maja. Udeležili so se ga slovenski, hrvaški, gališko-ruski, poljski, češki in slovaški žurnalisti — okoli 150 oseb, gospodov in dam. Oficialni kongres se je vršil 18. maja v »Mestnem domu« od 9. ure dopoldne do 1½ popoldne. Ko sta pozdravila gosp. dr. Triller došle slovanske žurnaliste v imenu pripravljalnega odbora in gosp. župan Hribar v imenu mesta ljubljanskega, se je otvorila debata po dnevnem redu.

Ker so posameznosti zborovanja znane že iz obširnih poročil naših političnih listov, omejujemo se samo na to, da navedemo najpoglavnejše sklepe in resolucije IV. shoda.

1. Potreba slovanskega centralnega korespondenčnega biróa se je zopet naglašala od vseh strani. Ustanovljen še dozdaj ni, ker še

ni dovolj denarja nabranega. Tudi se še ne ve, bode li ta bureau na Dunaju ali v Pragi. Izdati se ima oklic na vse slovanske časnike, da zbirajo doneske za slovanski dopisni urad.

2. Vplivati se ima na oficialni vladni korespondenčni bureau, da bode poslej poročal bolj objektivno o Slovanih.

3. Slovansko časnikarstvo naj se v bodoče temeljiteje peča z gospodarskimi in socialnimi vprašanji.

4. Slovanski časniki naj v bodoče še intenzivneje goje medsebojno približevanje slovanskih narodov na kulturnem in duševnem polju ter naj budijo narodno samozavest v najširših masah.

5. V ta namen naj se ustanovi čimprej »Vseslovenska Matica«, ki bode v svojih publikacijah seznanjala posamezna slovanska plemena o zgodovini, literaturi in o gospodarskem in socialnem življenju dotičnih plemen. Ta »Matica« se ima izdajati v vseh slovanskih jezikih.

6. Ministrstvo je že potrdilo pravila »Osrednje zadruga slovanskih časnikarjev avstro-ogrske monarhije« in zato prične ta zadruga kmalu delovati. Čehi in Poljaki že imajo svoje časnikarske zaveze. Zdaj si morajo ustanoviti take zaveze še drugi Slovani; in take posamezne zaveze bodo potem združene v skupni osrednji časnikarski zadrugi, ki bode pospeševala gmotno podporo vsem slovanskim časnikarjem ter zastopala sploh vse njihove stanovske interese.

7. Prihodnji, V. kongres slovanskih žurnalistov se bo vršil v Plzni . . .

*

To so poglavitne točke kongresa, ki se je vršil veskozi stvarno, mirno in dostojno. Nastopali so razni govorniki ter so duhovito in temeljito razlagali svoje misli in utemeljevali svoje predloge.

V jezičnem oziru je bil ta kongres prava slovanska binkoština nedelja, kajti vsak slovanski žurnalist je govoril v svojem materinem narečju, in vendar smo se vsi lahko razumeli med seboj — brez tolmača!

Na takih kongresih se prepričaš, da je pravzaprav samo eden slovanski jezik, razcepljen v toliko in toliko narečij, ki pa niso tako različna, da bi se posamezna slovanska plemena ne mogla brez tolmača sporazumeti med seboj.

Četrty shod slovanskih žurnalistov je bil lep, velik in važen narodni praznik. Ljubljana se je pomena tega praznika popolnoma zavedala, zato je svoje goste in brate sprejela z vso slovansko gostoljubnostjo. Ljubljana je pokazala in dokazala, da je slovansko mesto. Naši bratje: Čehi, Poljaki, Rusi, Slovaki in Hrvati so videli, da mi Slovenci še živimo in se zavedamo svoje narodnosti, da stremimo po duševnem približevanju k drugim slovanskim plemenom.

Slovanski žurnalisti so videli lepoto naših dežel, divili so se živahno razcvitajoči se Ljubljani. Sedaj bodo opisovali naše kraje in seznanjali svoje čitatele z našimi razmerami.

Slovanski žurnalisti pa so se tudi prepričali, da životarimo mi Slovenci v narodno-kulturnem oziru v naravnost obupnem položaju, ker nimamo še niti ene slovenske srednje šole. Ti naši bratje bodo vplivali na javno mnenje svojih krogov, da se bodo drugi Slovani v bodoče še bolj zanimali za nas ter da bodo slovenski poslanci še energičneje podpirali naše težnje v državnem zboru, ker bodo videli, da smo pomoči drugih Slovanov ne samo potrebni, ampak tudi vredni.

Vsekakor je IV. ta kongres, ki je bil najbolj obiskovan izmed vseh dosedanjih, nov korak na poti k uresničenju tistih idealov, ki so si jih že na prvih treh postavili slovanski žurnalisti. Kajpada se bodo ti ideali uresničili le tedaj, če se vse to, kar je sklenil letošnji shod, tudi izvede. A za to treba resnega, vstrajnega, neumornega dela!

Filharmonijsko društvo v Ljubljani je praznovalo o binkoštih slovesno dvestoletni jubilej svojega obstanka. To je najstarejše glasbeno društvo v Avstriji in že zaradi tega zanimivo, saj so tudi Slovenci pomagali v tistih časih, ko duhovi še niso bili strogo ločeni po narodnosti, k napredku njegovemu. V tisti »kranjski« dobi je filharmonijsko društvo včasih izvajalo tudi kako slovensko pesem, zlasti takrat, ko je bil slovenski skladatelj Nedvčđ član, učitelj in ravnatelj filharmonije ter je potemtakem filharmonija imela posredno tudi vpliv na domačo glasbo. Kot dragoceno relikvijo hrani filharmonija v svojem arhivu tudi rokopis in svojeručno spisano partituro »Pastoral-simfonije« slavnega Beethovena, ki je bil častni član tega društva. — Dandanes je ljubljanska filharmonija čisto nemško glasbeno društvo, a Slovenci imamo svojo »Glasbeno Matico«, ki zasluži, da bi jo narodni krogi še bolj podpirali, nego so jo podpirali dosedaj. »Glasbena Matica« pa naj zato redno izdaje svoje publikacije, kakor zahtevajo pravila!

Ź. T.

Katastrofa na antilskem otoku Martiniqueu je podobna oni, ki se je bila primerila leta 69. po Kr. v južni Italiji vsled zbruha Vezuva. Dne 8. maja ob 8. uri zjutraj je izbruhnil na Martiniqueu vulkan Mont-Pelée skoro bliskoma ter uničil v par minutah ob njegovem vznožju in ob morju ležeče cvetoče mesto Saint-Pierre broječe 30.000 stanovnikov. Izmed teh se je rešilo samo kakih 40 ljudi. Izza izbruha vulkana Krakatauva l. 1883. na Sunda-otokih je to največja katastrofa, ki jo je kdaj povzročil kak vulkan. Ker so začeli bruhati lavo tudi nekateri drugi vulkani na sosednjih otokih, pravijo nekateri ameriški geologi, da so vsi otoki Malih Antil v nevarnosti, da se pogreznjejo v ocean . . .

† **Bret Harte**, znameniti ameriški novelist, je umrl dne 5. maja v Londonu v 63. letu svoje dobe. Porojen v Albanyju v S. A. je bil pravi self-made-man. Bil je učitelj, kopal je zlato rudo, potem je bil stavec, tiskar, žurnalist in naposled je zaslovel po svojih krasnih novelah.

Novi nemški pravopis, ki je sedaj uradoma uveden v Nemčiji in v Avstriji, se razlikuje od starega posebno v tem, da so se odpravili nekateri *th*, da so se ustanovila neka nova pravila zastran pisave tujih (nenemških) besed ter zastran delitve besed sploh. Samo nečesa si Nemci v svoji ortografiji ne upajo spremeniti! Pred samostavniki (substantivi) imajo Nemci še v XX. stoletju tak velikanski respekt in toliko pieteto, da si jih ne upajo pisati z malimi začetnicami! Nemški substantivi so nemškim filologom nekaki maliki, pred katerimi se priklanjajo z velikimi črkami-začetnicami!

Popravki: V »Rapsodijah bolg. goslarja« črtaj v »Taboru v Obo-rišču« (febr. zvezek) na strani 94. 24. verz: kliče Botev iz groba nas, pesnik-hajduk. V majskem zvezku čitaj v VIII. pesmi »Baj Stančo« 10. verz seveda tako: »dospeti moram v Balkan!«. V junijskem zvezku čitaj na str. 368. odspodaj Philippopol (ne: Philippol). —

V majskem zvezku čitaj na str. 356. (Upodablajoča umetnost) v 32. vrsti: trige (ne: frize) . . .

